

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİMDALI

**GÖÇ, İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ
İLİŞKİ: AB ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Şükran BAŞOĞLU

Danışman

Doç. Dr. Ebru TOPCU

Nevşehir

Kasım 2022

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİMDALI

**GÖÇ İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ
İLİŞKİ: AB ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Şükran BAŞOĞLU

Danışman

Doç. Dr. Ebru TOPCU

Nevşehir

Kasım 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Şükran BAŞOĞLU

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

"Göç, İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme" adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Şükran BAŞOĞLU

Doç. Dr. Ebru TOPCU

İktisat Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Ebru TOPCU'nun danışmanlığında Şükran BAŞOĞLU tarafından hazırlanan "Göç, İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme" adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

29/11/2022

JÜRİ

DANIŞMAN : Doç. Dr. Ebru TOPCU

ÜYE : Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

ÜYE : Doç. Dr. Nazife Özge BEŞER

İMZA

.....

.....

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

.....

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

2019 Yılında başladığım Yüksek Lisans yolumun bugün itibari ile sonuna geldim, bu yolun başından sonuna yürürken çok düştüm, çok ağladım, çok zorlandığım günler oldu ama hiçbir zaman pes etmedim her şeye rağmen hep ileri ve yukarı yürüdüm bu yolda yürürken,

Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana yön gösteren, desteklerini ve emeğini hiçbir gün eksik etmeyen uzakta da olsa her zaman yardım elini uzatan, hayatımın her aşamasında öğrencisi olmaktan gurur duyduğum çok değerli tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Ebru Topcu hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tüm hayatım boyunca her kararında beni destekleyen hep yanımda olup bana güç olan vefakar annem Özlem Kahraman'a, evlatlarından hiç bir gün emeğini esirgemeyen canım babam Tamer Kahraman ve tüm aile bireylerime sabırları ve emekleri için sonsuz teşekkür ederim.

Hayatıma girdiği günden itibaren desteğini benden hiç esirgemeyen, gücüne güç katan, yüzümü güldürüp bana olan inancını hiç yitirmeyen bir gün her şeyin çok güzel olacağına inanıp hayatıma baharı getiren değerli eşim Emre Başoğlu'na sonsuz teşekkürler

Nevşehir, 2022
Şükran BAŞOĞLU

**GÖÇ, İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: AB
ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

ŞÜKRAN BAŞOĞLU

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana
Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Kasım 2022**

Danışman: Doç. Dr. Ebru TOPCU

ÖZET

Ülkelerin temel makroekonomik hedeflerinin başında ekonomik büyümenin sağlanması gelmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi uygulanacak politikaların şekillenmesinde önem arz etmektedir. Bu çalışmanın temel amacı 23 Avrupa Birliği ülkesinde 2000-2019 döneminde işsizlik, göç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin Panel ARDL yöntemi kullanılarak incelenmesidir. Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG) tahmincisinden elde edilen bulgular, hem kısa hem de uzun dönemde işsizlikle ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu gösterirken, göçle ekonomik büyüme arasında ise uzun dönemde pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Uluslararası Göç, İşsizlik, AB Ülkeleri, Panel ARDL, Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG)

**THE RELATIONSHIP BETWEEN IMMIGRATION, UNEMPLOYMENT
AND ECONOMIC GROWTH: A REVIEW ON EU COUNTRIES**

ŞÜKRAN BAŞOĞLU

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences, Department
of Economics, MA, November 2022**

Advisor: Associate Professor Ebru TOPCU

ABSTRACT

One of the main macroeconomic goals of the countries is to ensure economic growth. For this reason, determining the factors affecting economic growth is important in shaping the policies to be implemented. The main purpose of this study is to examine the relationship between unemployment, immigration and economic growth in 23 European Union countries over the period 2000-2019 using the Panel ARDL method. Findings from the Pooled Mean Group (PMG) estimator indicate a negative relationship between unemployment and economic growth in both the short and long run while there is a positive long-term relationship between immigration and economic growth.

Keywords: Economic Growth, International Migration, Unemployment, EU Countries, Panel ARDL, Pooled Mean Group (PMG)

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, İŞSİZLİK, EKONOMİK BÜYÜME: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Göç Kavramı	4
1.2. Göçün Nedenleri	5
1.2.1 Ekonomik Nedenler	5
1.2.2. Politik Nedenler	5
1.2.3. Demografik Nedenler.....	6
1.2.4. Sosyal Nedenler	6
1.2.5. Çevresel Nedenler	6
1.3. Göç Etmeye Yönelten İtici ve Çekici Faktörler.....	7
1.4. Hukuki Kavramlar İle Göç.....	8
1.4.1. Mülteci	8
1.4.2. Göçmen	8
1.4.3. Sığınmacı	9
1.5. İşsizlik Kavramı	9
1.6. İşsizlik Türleri	9
1.6.1. İradi ve Gayri İradi İşsizlik	10
1.6.2. Gizli İşsizlik	10
1.6.3. Yapısal İşsizlik.....	10
1.6.4. Teknolojik İşsizlik.....	11
1.6.5. Konjonktürel İşsizlik.....	11
1.6.6. Mevsimsel İşsizlik.....	11

1.6.7. Friksiyonel İşsizlik	12
1.6.8. Doğal İşsizlik	12
1.7. İşsizliğin Ölçülmesi.....	13
1.8. İşsizliğin Maliyeti	13
1.9. Ekonomik Büyüme Kavramı	14
1.10. Ekonomik Büyümenin Kaynakları.....	15
1.10.1. İşgücü	15
1.10.2.Sermaye Birikimi.....	15
1.10.3. Doğal Kaynaklar	16
1.10.4. Teknoloji	16

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE İŞSİZLİK: TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Göç Kuramları.....	17
2.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunları	17
2.1.2. Neo-Klasik Göç Kuramı	19
2.1.3. İtme Çekme Kuramı.....	20
2.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı.....	21
2.1.5. Merkez Çevre Kuramı.....	22
2.1.6. İkili İşgücü Piyasası Kuramı	22
2.1.7. Göç Sistemleri Kuramı.....	23
2.1.8. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	24
2.2. İşsizlik Teorileri	24
2.2.1. Klasik Teori.....	25
2.2.2. Neo-Klasik Teoriler	25
2.2.3. Keynesyen Teoriler	26
2.2.4. Yeni İşsizlik Teorileri	27
2.2.4.1. İş Arama Teorisi.....	28
2.2.4.2. İçeridekiler - Dışarıdakiler Teorisi.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI VE EKONOMETRİK UYGULAMA

3.1. Literatür Araştırması	29
3.1.1. Göç ve Ekonomik Büyüme İle İlgili Çalışmalar:.....	29
3.1.2. İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İle İlgili Çalışmalar	30
3. 2. Model ve Veri Seti	32
3.3. Metodoloji ve Bulgular	33
3.3.1. Birim Kök Testi	33
3.3.2. Eşbütünleşme Testi	34
3.3.3. Panel ARDL	35
SONUÇ	37
KAYNAKÇA.....	39
ÖZGEÇMİŞ.....	50

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Değişkenler ve Ver Tabanı	33
Tablo 2. IPS Birim Kök Testi Sonuçları	33
Tablo 3. Pedroni (1999,2004) Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	34
Tablo 4. PMG Tahmin Sonuçları	35

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yaşanan ve Gidilecek Yerlerdeki Faktörler ve Bunların Etkileşimi 20

KISALTMALAR LİSTESİ

Avrupa Birliği: AB

Im, Peseran ve Shin: IPS

IMO: Uluslararası Göç Örgütü

GAMM: Göç ve Hareketliliğe Küresel Yaklaşım

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

MG: Ortalama Grup

PMG: Havuzlanmış Ortalama Grup

GİRİŞ

Ülkelerin gerçekleştirmeyi hedeflediği makroekonomik hedeflerin başında ekonomik büyüme gelmektedir. Dolayısıyla ülkelerin uygulayacakları politikaların şekillenmesinde ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin neler olduğunun belirlenmesi önemli bir husustur. Ampirik ve teorik büyüme literatüründe ekonomik büyümeyi etkilediğine dair kanıtlar sunulan çok sayıda değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler arasında işsizlik ve uluslararası göç önemli bir yere sahiptir. Ülkelerin uygulamayı planladıkları büyüme politikalarında işsizlik ve göçün ilgili ülkede büyüme üzerindeki etkisine göre göç ve işsizliğe yönelik politika karmalarının da büyüme politikalarına dahil edilmesi beklenen bir uygulamadır.

Göç, devletlerin demografileri, ekonomileri, kültürleri ve siyasi yapıları üzerinde önemli etkileri olan bir olgudur. Bu nedenle ülkelerin uygulayacağı göç kontrol politikası göç modellerinin belirlenmesinde önemli bir noktadır. Ekonomik ya da politik nedenlerle sanayileşmiş ülkelere göç etmek isteyen çok sayıda insan olduğu ve bu göçlerin gerçekleşmesi için sınırlı fırsatların olduğu dikkate alındığında küresel göçün boyutunu göç politikalarını belirlemektedir (Meyer, 2000: 1245). Uluslararası göçün ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin farklı görüşler bulunmakla birlikte, göçün emek arzını artırarak ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olacağı görüşü baskındır (Newbold, 2019). Literatürde işsizliğin ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisinin olacağı görüşü genel kabul görmüştür.

Avrupa ülkeleri arasında malların ve kişilerin serbest dolaşımı 1957 Roma Antlaşması'ndan bu yana bir öncelik olmakla birlikte, ülkelerin güvenliklerini garantilemeden sınırlarını açması mümkün değildir. İmzacıların ortak sınırlarındaki sınır kontrollerinin kademeli olarak kaldırılmasını ve vize politikalarının uyumlaştırılmasını öneren Schengen anlaşması, iç hareketliliği teşvik etmek için

alınan en önemli önlemlerden biridir (Parenti ve Tealdi, 2019: 2). Avrupa Birliği (AB), üçüncü ülke vatandaşları için aile birleşimi amaçları da dahil olmak üzere bir üye devlete giriş ve orada yasal ikameti düzenleyen koşulları belirlemeye yetkilidir. Üye devletler, üçüncü ülkelerden iş aramak için gelen kişilerin kabul miktarlarını belirleme hakkını saklı tutmaktadır¹ (Europa Immigration Policy, 2022).

AB tek pazarının bir parçası olarak insanların serbest dolaşımı, AB’de artan göç akışını belirlemiş ve özellikle 2004-2007'den sonra göçün maliyetleri ve faydaları konusunda yeniden soru işaretleri uyandırmıştır. AB'nin genişlemesi, bu sürecin uyumlaştırılması için göçe atıfta bulunan tedbirlerin alınması gerekliliğini doğurmuştur (Şerban vd., 2020: 480). Göç, işsizlik ve gelir düzeyi ve dolayısıyla ekonomik büyüme üzerindeki etkileri bağlamında ekonomik kalkınma için önemli bir konu olmuştur. Göç, bireylerin hem kısa hem de uzun vadede iş fırsatlarına ve beceri eksikliklerine daha iyi yanıt vermelerini sağlamaktadır (Newbold, 2019).

Her ne kadar AB üyesi ülkelerde emeğin serbest dolaşımı göç üzerinde etkili olsa da AB ülkelerinin aldığı göç aynı zamanda birlik dışındaki ülkeleri de kapsamaktadır. Bu çalışmanın amacı, 23 AB ülkesinde göç, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin Panel ARDL yöntemi ile incelemesidir. Çalışmadaki temel kısıt, veri eksikliği nedeniyle 2000-2019 döneminde verilerine erişilebilen 23 AB ülkesinin analize dahil edilebilmesidir. Literatürde söz konusu ilişkiyi ele alan çalışmalar bulunmakla birlikte, bu çalışmalar çoğunlukla göçün, işsizlik ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ele almaktadır. Bu çalışmalardan farklı olarak çalışmada, göç ve işsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Mevcut çalışmalar, göç ve işsizlik arasındaki ilişkiye (bkz. Angrist ve Kugler, 2003; Latif, 2015; Ortiz, Grimée ve Prichard, 2015; Škuflić ve Vučković, 2018; Sarı, Ay ve Köksal, 2018; Esposito, Collignon ve Scicchitano, 2020; Gündoğmuş ve Bayır, 2021) ya da Okun Kuralı² çerçevesinde ekonomik büyümenin işsizlik üzerindeki etkilerine (bkz. Harris ve Silverstone, 2001;

---

¹ 2011 yılında Komisyon tarafından kabul edilen 'Göç ve Hareketliliğe Küresel Yaklaşım' (GAMM), AB'nin göç alanında üçüncü ülkelerle ilişkileri için genel bir çerçeve oluşturmaktadır. Dört sütuna dayanmaktadır: düzenli göç ve hareketlilik, düzensiz göç ve insan ticareti, uluslararası koruma ve sığınma politikası ve göç ve hareketliliğin kalkınma üzerindeki etkisini en üst düzeye çıkarmak.

² Okun (1962)'ye göre, ekonomik büyüme oranındaki bir artış işsizlik oranını düşürmektedir. Ekonomik büyüme ile işsizlik arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki Okun Kanunu ya da Okun Kuralı olarak adlandırılmaktadır.

Virén, 2001; Apergis ve Rezitis, 2003; Zagler, 2003; Göçer, 2015; Zaleha, Norashidah ve Judhiana, 2017; Soylu, Çakmak ve Okur, 2018) odaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel motivasyonu, bilgimiz dahilinde hem göçün hem de işsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini AB örneğinde ele alan çalışma bulunmamasıdır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından birinci bölümde göç, işsizlik ve ekonomik büyümeye ilişkin kavramlara yer verilmiştir. İkinci bölümde göç ve işsizliğe ilişkin teorik çerçeve ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise literatür taramasının ardından model, veri seti, yöntem ve ekonometrik uygulama sonuçları yer almaktadır. Çalışma sonuç bölümü ile sonlandırılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, İŞSİZLİK, EKONOMİK BÜYÜME: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Göç Kavramı

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Göç Terimleri Sözlüğünde göç, “*Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmesi*” ve “*Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir*” şeklinde tanımlanmaktadır (2009: 35-36).

Uluslararası göç, bireylerin geçici veya kalıcı yeniden yerleşimine yol açan başka bir ülkeye hareketidir (Bartram, Poros ve Monforte, 2014: 4). Uluslararası sınırları aşan göç eylemi, genellikle ekonomik, kültürel ve insani açıdan maliyetlidir (Cornelius ve Rosenblum, 2005: 100).

Göç siyasal, sosyal, ekonomik, demografik, psikolojik etkilerinin olması sebebi ile çok yönlü bir olgudur (Engin ve Konuk, 2020: 104). Göçün ilk etkileri ekonomik düzeyde hissedilmektedir. Bununla birlikte göç, sosyal ilişkiler, kültür, ulusal siyaset ve uluslararası ilişkiler üzerinde de etkili olmaktadır. Göçün kaçınılmaz sonucu ulus devletler içinde daha fazla etno-kültürel çeşitliliğe yol açmasıdır (Castles ve Miller, 1998: 179).

Göç kavramını çeşitli kriterlere göre sınıflandırmak mümkündür. Göç nedenlerine göre zorunlu ve gönüllü göç olmak ikiye ayrılmaktadır. Zorunlu göç, bireylerin savaş, doğal afet ve sürgün gibi çeşitli nedenlerle yaşadıkları yerleri terk etmeleri ya da buna mecbur bırakılmaları olarak tanımlanmaktadır. Gönüllü göç ise, bireylerin kendi iradeleri ile daha iyi bir yaşam standardı elde etmek gibi çeşitli motivasyonlarla gerçekleştirdikleri göç olarak değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2014: 1686-1687). Gönüllü göçte bireyin kendi iradesi söz konusu iken, zorunlu göçte bireyin iradesi dışında bir gerekçe ön plana çıkmaktadır.

1.2. Göçün Nedenleri

İnsanların geçimlerini sağlamak için ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlerle yaşam kalitesinin daha yüksek olduğu yerlere gitmeleri göç faktörünün en önemli nedenleri arasındadır. Göçe sebep olan nedenler göç sonrası gelişmeleri de etkilemektedir.

1.2.1 Ekonomik Nedenler

İş imkanları, doğal kaynakların varlığı, ulaşım olanaklarının rahatlığı gibi daha iyi yaşam seviyesine ulaşabilmek için insanlar göç etmeye karar vermektedirler. Göçe yol açan ekonomik nedenler arasında istihdam oranı, enflasyon, büyüme oranı ve ödemeler dengesi gibi makroekonomik değişkenler yer almaktadır (Tamer, 2020: 2812). Gelir dengesizliği insanların göç etmesine neden olan etkilerin en başında yer almaktadır. Ayrıca temiz suya erişim, yeterli besine ulaşma eksikliği, iş güvencesizliği, sağlık hizmetleri olanakları, işsizlik ve yoksulluk göçe neden olan ekonomik faktörler arasında önemli yer tutmaktadır (Telsaç ve Yüksek Telsaç, 2022: 429).

1.2.2. Politik Nedenler

Göçün nedenlerinden biri de politik nedenlerdir. İnsanların yaşadıkları yerlerde barış ve güven ortamının bozulması ile ortaya çıkan savaşlar, iç isyanlar ve terör olayları göçe neden olan başlıca politik nedenlerdir Göçün politik nedenlerinin başında terör gelmektedir. Çünkü insanlar yaşadıkları yerlerde güvende olmak istemektedirler. Göç ve güvenlik arasındaki bu ilişkiye istinaden insanlar yaşadıkları bölgede kendilerini güvende hissetmek isterler ve güvenliklerinin bozulduğunu hissettiklerinde ise göç etmeye başlarlar (Tamer, 2020: 2812).

Göçe neden olan politik nedenler, savaşlar, bireysel özgürlükler, eşitsizlikler, işkenceler, askeri darbeler ve ifade özgürlüğü şeklinde özetlenebilir (Telsaç ve Yüksek Telsaç, 2022: 430).

1.2.3. Demografik Nedenler

Göçe yol açan demografik nedenler yaş, cinsiyet, sosyal kökenler, eğitim düzeyi, ırk, aile ve etnik köken gibi kişisel özelliklere dayanmaktadır (Zanabazar, Kho ve Jigjiddorj, 2021: 3).

Nüfusun ortalama yaşı demografik özellikler bakımından iş ve işgücü fırsatlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yüksek doğum oranları ve bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması da göçler üzerinde etkili olabilmektedir. Özetle ulusal ve uluslararası göç kararı alınmasında insan faktörü oldukça önemlidir. Özellikle ailenin kararı ve hane hakları ilişkisi bu karar üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Göçe neden olan demografik faktörler nüfus, ortalama yaş, ölüm oranları, evlilik ve aile olarak özetlenebilir (Telsaç ve Yüksek Telsaç, 2022: 430).

1.2.4. Sosyal Nedenler

Göçe neden olan çok sayıda sosyal faktör bulunmaktadır. Sosyal gerekçeler ile yapılan göçün en önemli nedeni eğitimidir. Şehirlerdeki eğitim şartları köylerde ve taşralarda yaşayan insanların şartlarından daha iyidir. Bu durum köylerden taşralara göçü çoğaltmaktadır. Sosyal faktörlerden biri de dini faktörlerdir (Akan ve Arslan, 2008). Göçe neden olan sosyal nedenler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Telsaç ve Yüksek Telsaç, 2022):

- İnanç
- Eğitim
- Evlilik
- Otak Kültür
- Cinsiyet
- Miras
- Akrabalık

1.2.5. Çevresel Nedenler

Son yıllarda çevresel bozulma, doğal afetler ve iklim değişikliği göç akımlarının temel nedenleri olarak önem kazanmıştır. Çevresel faktörler ve iklim değişikliği genellikle göç ve yer değiştirmede birincil nedenler olmamakla birlikte sosyal ve ekonomik

dışlanma, arazi sorunları, yoksulluk ve kaynakların adaletsiz dağılımı, demografik gelişmeler, kurumsal kısıtlamalar, gruplar arası gerilimler ve çatışmalar gibi göçe neden olan diğer faktörlerle yakından ilişkilidir (Hofman vd., 2020: 7).

Göçe neden olan çevresel faktörlerin başında kıtlık, kuraklık, sel ve depremler gibi doğal afetler yer almaktadır. Küresel ısınma nedeniyle artan ortalama sıcaklık tarımdaki verimliliği etkilemektedir. Bu nedenle gelirleri tarıma dayalı olan bireylerin göç etmesine neden olabilmektedir. Göç eden ekonomik birimlerin temel gelir kaynaklarının tarım sektörüne dayanması kötüleşen çevre şartları ile göç arasında güçlü bir korelasyon bulunabileceğine işaret etmektedir (Falco, Galeotti ve Olper, 2009; Sırım ve Demir, 2020: 81).

1.3. Göç Etmeye Yönelten İtici ve Çekici Faktörler

Bireyleri göç etmeye yönelten faktörler itici ve çekici faktörler olarak iki grupta değerlendirilmektedir. Göçün itici faktörleri olumsuz göç nedenleri olarak da adlandırılmaktadır. Bu itici faktörler kişileri yaşadıkları yerden göç etmeye yönelten faktörlerdir. Göçün çekici faktörleri ise olumlu göç nedenleri olarak adlandırılmakla birlikte, göç edilmesi planlanan yerdeki pozitif faktörlerden oluşmaktadır.

Çekme faktörleri, göçmenleri bir bölgeye veya ülkeye çeken yönleri ifade etmektedir. Göçü etkileyen çekici faktörler, istihdam fırsatları, daha iyi barınma koşulları ve daha yüksek yaşam standartları gibi ekonomik faktörleri içermektedir. Çekici faktörler aynı zamanda daha iyi sağlık tesisleri, dini hoşgörü, baskıdan kurtulma gibi sosyal ve politik faktörleri de kapsamaktadır (Urbański, 2022: 1).

Kişileri yaşadıkları yerden göç etmeye zorlayan itici faktörler çeşitli kategoriler altında değerlendirilebilir. Dünya çapında göçü etkileyen itici faktörler, istihdam eksikliği, gelir yetersizliği, düşük yaşam standartları, yiyecek ve barınma sorunu gibi ekonomik faktörleri de içermektedir. Göçü etkileyen sosyal itici faktörler, diğer sosyal faktörlerin yanı sıra sağlık ve eğitim hizmetlerindeki eksiklikler ve dini hoşgörü eksikliği gibi faktörlerden oluşmaktadır. Göçü etkileyen siyasi itici faktörler arasında savaş ve terörizm, siyasi ve etnik baskılar, adaletsiz yasal sistemler ve hükümetin hoşgörüsüzlüğü de yer almaktadır. Bununla birlikte doğal afetler, toprağın verimsizliği

gibi çevresel faktörlerde itici faktör olarak değerlendirilmektedir (Urbański, 2022: 1-2; Çelik, 2006).

1.4. Hukuki Kavramlar İle Göç

1.4.1. Mülteci

1951 yılında Cenevre’de mültecilerin haklarını korumak amacıyla 26 ülke temsilcisinin katılımı ile hazırlanan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Mülteci Sözleşmesinin temel dayanağı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesidir.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 1. Maddesinde mülteci kavramı (<https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>):

“ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır.

1.4.2. Göçmen

Göçmen bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye yeni bir yaşam kurmak amacıyla yerleşen kişilerdir. “Göçmen terimi genellikle, bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve ‘kişisel uygunluk’ sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler göçmeni, sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlamaktadır” (IOM, 2009: 22).

1.4.3. Sığınmacı

“İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişilerdir” (IOM, 2009: 49). Diğer bir ifadeyle sığınmacı, mülteci statüsünü elde etmek için yasal prosedürün sonuçlanmasını bekleyen kişilerdir.

1.5. İşsizlik Kavramı

İşsizlik kavramı bir ülkede çalışacak durumda olan ve çalışmak isteyen kişilerin belirli bir bölümünün işinin olmaması durumudur (Ünsal, 2013: 12). İşsizlik kavramının birden çok tanımı bulunmaktadır. Benzer şekilde, çeşitli iktisadi okullar işsizlik kavramını farklı şekilde açıklamışlardır. Genel olarak, işsizlik kavramı iktisat teorisine göre emek arzının emek talebinden fazla olmasından kaynaklanan bir durumdur (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2017).

Üretim faktörlerinden emeğin tümünün üretime katılmaması durumu eksik istihdam, tamamının üretime katılması durumu ise tam istihdam olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, emek faktörünün üretim sürecine dahil edilmediği durum işsizlik olarak adlandırılmaktadır. İktisat teorisinde yapılan bu açıklamaya istinaden teorik olarak işsizlik kavramını toplam emek arzı ile toplam emek talebinin kesiştiği nokta olan denge istihdamı göstermektedir. Bu denge arasında eksik istihdam ile tam istihdam arasındaki fark da işsizlik düzeyini göstermektedir (Bekiroğlu, 2010).

Yukarıda da değinildiği üzere, farklı iktisadi ekoller işsizlik kavramına farklı açıklamalar getirmişlerdir. Klasik İktisatçılara göre işsizlik "işgücü seviyesiyle istihdam seviyesi arasındaki fark", Keynesyen iktisatçılara göre ise "cari ve parasal ücret düzeyinde çalışmaya hazır toplam işgücü arzı ve işgücü talebinin mevcut istihdam hacminden büyük olması"dır (Kanyılmaz Polat, 2015).

1.6. İşsizlik Türleri

İşsizlik ekonomin temel makroekonomik sorunlarından biridir. İşsizlik türlerinin belirlenmesinde çeşitli sınıflandırmalar olmakla birlikte bu başlık altında temel bazı işsizlik türlerine yer verilecektir.

1.6.1. İradi ve Gayri İradi İşsizlik

İradi (gönüllü) işsizlik, belirli bir ücret seviyesinde çalışmaya razı kişilerin kendi istekleri ile çalışmamaları sonucu oluşan işsizliktir. Gönüllü işsizlik durumudur. Belirli ücret seviyesinde ve iş bulabilecek olmaları durumunda çalışmamayı tercih etmeleridir. İşsizlik kavramı gayri iradi işsizliği kapsamaktadır (Afşar, 2013: 12; Ünsal, 2013: 12).

Gönüllü işsizlerin çalışmamalarının nedenleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Bilgili, 2014):

- Belirli bir ücret seviyesinde olsa da çalışmayı tercih etmemeleri
- Kendi yaşam şartlarına baktıklarında kendilerine göre bir işin olmadığını düşünmeleri
- Ücret seviyesine razı olmamaları

İradi işsizliğin aksine gayri iradi işsizlik kişilerin işsiz kalmalarının yanı sıra bu durumdan yine kendi istekleri ile çıkamamaları, belirli ücret seviyesinde çalışmayı kabul etmiş olsalar dahi iş bulamamalarıdır. Bu durumun en temel sebebi işgücüne olan talep yetersizliğidir (Afşar, 2013: 12).

1.6.2. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik marjinal verimliliği sıfır ya da sıfırın altında olan işçilerden kaynaklanmaktadır. Bu işçiler fiilen çalışıyor görünmelerine rağmen, üretim alanından çekildiklerinde üretimde hiçbir azalma meydana gelmemektedir. Diğer bir ifadeyle, üretime katkısı olmayan kişilerin oluşturduğu işsizliktir. Bu işsizlik türünün temel nedeni üretim araçlarının yetersizliğidir (Afşar, 2013: 12).

1.6.3. Yapısal İşsizlik

Yapısal işsizlik, herhangi bir ekonomide meydana gelen yapısal değişmelere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Yapısal değişmelerle birlikte bazı işlerin yok olması ve işsiz kalanların nitelik olarak yeni ortaya çıkan işlere uygun olmaması sonucu ortaya çıkmaktadır (Özer, 2013: 182).

Zaman içinde üretim teknolojisinde ve tüketici tercihlerinde değişmeler yaşanmaktadır. Çalışanların belirli bir kısmının coğrafi ve niteliksel bakımdan tüketici talebindeki ve üretim teknolojisindeki değişmelere anında uyum sağlayamaması sonucu ortaya çıkan işsizlik yapısal işsizlik olarak adlandırılmaktadır (Uğurlu, 2022: 33). İş arayanların sahip olduğu beceriler ile iş arayanların talep ettiği beceriler arasındaki uyumsuzluğun neden olduğu uzun süreli bir işsizlik türüdür (Wolla, 2016: 2). Diğer bir ifadeyle, mevcut işgücü ile talep edilen beceriler arasındaki uyumsuzluğun yol açtığı işsizliktir.

1.6.4. Teknolojik İşsizlik

Üretimde verimliliğin artırılabilmesi için daha yoğun makine kullanımına geçilmesi ve makinelerin emeğin yerine ikame edilmesi sonucu ortaya çıkan işsizlik türüdür (Bekiroğlu, 2010: 51). Teknolojide meydana gelen yenilikler, gelişmiş makineler üretim sürecinde daha az işgücü ile üretim yapma imkanı sağlamaktadır. Bu durum üretim sürecinde etkin çalışmayan vasıfsız işgücünü azaltmaktadır (Kanyılmaz Polat, 2015).

1.6.5. Konjonktürel İşsizlik

Devrevi işsizlik olarak da adlandırılan konjonktürel işsizlik, iktisadi dalgalanmalardan kaynaklanan işsizlik türüdür. Konjonktürel işsizlik genellikle ekonominin durgunluk döneminde ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte, mallara olan talep yetersiz olduğu için çıktıdaki azalışa bağlı olarak emek talebinde de düşme yaşanmaktadır. Emek talebindeki düşüşe karşı emek arzı fazlaysa işsizlik ortaya çıkmaktadır. Kısa dönemli işsizlik türü olarak adlandırılmaktadır (Ünsal, 2013: 111; Uğurlu, 2022: 34; Özer, 2013: 182). Konjonktürel işsizliğin yaşandığı sürenin geçici işsizlikten uzun, yapısal işsizlikten kısa olduğu bilinmektedir (Kanyılmaz Polat, 2015). Ekonominin canlandığı dönemlerde işsizlik azalırken, ekonominin durgunluk dönemlerinde işsizlik artmaktadır.

1.6.6. Mevsimsel İşsizlik

Bazı ekonomik faaliyetler yılın belirli mevsimlerinde ve dönemlerinde gerçekleştirilmektedir. Bu duruma bağlı olarak ortaya çıkan geçici nitelikte bir işsizlik

türüdür. Diğer bir ifadeyle, yılın belirli dönemlerinde veya mevsimlerinde geçici süre ile işçilerin çalıştırıldığı durumlarda ortaya çıkan işsizlik türüdür. Hava koşulları ve mevsimsel değişimler ile cari ücret seviyesinde çalışmak isteyen insanların hava koşullarının nispeten daha iyi olduğu ve çalışma şartlarının bulunduğu bölgelere gitmeleri ile arz yönlü işsizlik yaşanmaktadır. Daha çok tarım, inşaat, tekstil sektörlerinde görülmektedir (Kanyılmaz Polat: 2015; Uğurlu, 2022: 35).

1.6.7. Friksiyonel İşsizlik

İşsizlik, birkaç farklı sosyal mekanizmadan kaynaklanan temel bir ekonomik sorun olarak değerlendirilmektedir. Bu mekanizmalar, işlerinden ayrılan ve yeni iş arayan insanlar; açık pozisyonları için yeni elaman arayan firmalar ve emek piyasasında iş arayanları bulan işverenleri içermektedir (Axtell, Guerrero ve López, 2019: 184). Friksiyonel işsizlik, insanların emek piyasasında yeni oldukları ya da daha iyi bir iş aradıkları için ortaya çıkan geçici işsizlik durumudur (Wolla, 2016: 2).

Geçici işsizlik olarak da adlandırılan friksiyonel işsizlik ülkelerde emek piyasasının iyi işlememesinden kaynaklanan bir işsizlik türüdür. Emek piyasasında iş arayanlar ile çalıştıracak işçi arayan firmaların piyasa şartlarına ilişkin tam bilgiye sahip olmamaları sebebiyle ortaya çıkmaktadır (Afşar, 2013: 3). Bu bilgi eksikliği nedeniyle iki tarafın işgücü piyasasında bir araya gelmesinin zaman almasına bağlıdır.

1.6.8. Doğal İşsizlik

Doğal işsizlik, friksiyonel ve yapısal işsizliğin toplamını ifade etmektedir. Ekonomide tam istihdam seviyesinde iken ortaya çıkan işsizliktir. Bir ekonomideki işsizlik oranı doğal işsizlik oranına eşitken ekonomi tam istihdamdadır. Doğal işsizlik oranı yerine NAIRU (enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı) kavramı da kullanılmaktadır. NAURU tam rekabet ekonomilerinde denge işsizlik oranını ifade etmektedir (Uğurlu, 2022: 33-34).

1.7. İşsizliğin Ölçülmesi

Ekonominin en önemli göstergelerinden birisi olan işsizlik işgücü piyasasının başarılı olabilmesi için doğru bir yöntemle ölçülmesi gereken bir kavramdır. İşgücü, ekonominin en önemli nüfus büyüklüğüdür.

Bir ülkede 15 yaş üzerinde olan, üniversite ve yetiştirme yurtları, huzurevleri, hapisane, kışla ve benzeri yerlerde ikamet edenler dışında kalan nüfusa "kurumsal olmayan sivil nüfus" denilmektedir (Cerev ve Yenihan, 2017: 79).

Kurumsal olmayan sivil nüfus 3 gruptan oluşmaktadır (Ünsal, 2013: 87):

- Çalışanlar
- İşsizler
- İşsiz olan ve iş aramayanlar

Bir ekonomide kurumsal olmayan sivil nüfusun çalışanlar ve işsizler toplamından oluşan kısmı işgücü olarak adlandırılmaktadır. Kurumsal olmayan sivil nüfusun işsiz olan ve işgücünde olmayanlar kısmına ise işgücüne dahil olmayanlar denilmektedir.

İş gücüne katılım oranı, bir ülkenin çalışma çağındaki nüfusunun, çalışarak veya iş arayarak işgücü piyasasına aktif olarak katılan oranının bir ölçüsüdür. İşgücüne katılım oranı, aktif nüfus içerisinde işgücünün nispi oranını göstermektedir. Aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (<https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/description-labour-force-statistics>; Çoban, 2009: 337):

$$\text{İşgücüne Katılım Oranı} = (\text{İşgücü} / \text{Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus}) \times 100 \quad (1.1)$$

İşsizlik oranı, bir ekonomide toplam işgücü içerisinde işsizlerin sayısını göstermektedir. Bu oran aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Afşar, 2013: 12):

$$\text{İşsizlik Oranı} = (\text{İşsizlerin Sayısı} / \text{İşgücü}) \times 100 \quad (1.2)$$

1.8. İşsizliğin Maliyeti

İşsizliğin sosyal ve iktisadi maliyeti olmak üzere iki farklı maliyeti bulunmaktadır. İşsizliğin iktisadi maliyeti, işsiz olan kimselerin çalışmaya başlayamamaları sebebi ile

ekonomide gerçekleştirecekleri üretimin yapılamamasıdır. İşsizliğin iktisadi maliyeti Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) açığı kavramı ile ölçülmektedir (Ünsal, 2013: 112).

İşsizliğin iktisadi maliyetlerinin yanı sıra uzun süreli yaşanan işsizliklerin yol açtığı önemli psikolojik ve fiziksel etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler işsizliğin sosyal maliyeti olarak adlandırılmaktadır. İşsizliğin sosyal maliyeti, dolaylı ve dolaysız sosyal maliyetler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İşsizliğin doğrudan sosyal maliyeti işsiz kalan kişilerin gelirlerini, sosyal çevrelerini, sosyal hayatlarını kaybetmeleri; dolaysız sosyal maliyet ise bunların yanında suç oranlarının artması, alkolizm, hırsızlık gibi etkenler olarak adlandırılmaktadır (Uğurlu, 2022: 36; Özer, 2013: 188).

1.9. Ekonomik Büyüme Kavramı

Ekonomik büyüme kavramı bir ekonomideki üretim süreci boyunca farklı dönemler itibariyle meydana gelen artış olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkede nihai mal ve hizmetlerin zaman içinde artması olarak da değerlendirilen ekonomik büyüme reel Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYH) zaman içinde sürekli olarak artması şeklinde de açıklanabilir. Bir ülkenin GSYH'sindeki değişimler o ülkenin üretim hacmindeki artışı da göstermektedir (Ünsal, 2013: 14-15; Özel, 2012).

1996 yılında Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Raporu'nda ekonomik büyümenin 5 farklı tanımı yapılmıştır (Diler, 2011: 40):

Acımasız Büyüme: Ekonomik büyüme ile birlikte gelirin adaletli dağıtılamaması sonucu oluşan büyüme çeşididir.

Geleceksiz Büyüme: Fosil yakıtlar ve nükleer enerji gibi yenilemeyen doğal kaynakların tüketilmesi sonucu oluşan büyüme çeşididir.

İşsiz Büyüme: Ülkede ekonomik büyüme sağlanmaya çalışırken işsizlik oranının artması sonucu oluşan büyüme çeşididir.

Köksüz Büyüme: Toplumsal değerleri dikkate almadan ekonomik büyümenin sağlanmasıdır.

Sessiz Büyüme: Kişilerin demokratik hak ve özgürlüklerin kötüleştirilmesi yani bozulması sonucu oluşan ekonomik büyümedir.

1.10. Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Ekonomistler, belirli bir zamanda bir ekonominin üretken potansiyelini tanımlamak için üretim fonksiyonu kavramını kullanmaktadırlar. Bir ekonominin üretim potansiyeli ve dolayısıyla büyüme, mevcut kaynaklar ve bu kaynakların nasıl kullanıldığı ile belirlenmektedir (Hanel ve Niosi, 1998: 6). Bu bağlamda, üretim fonksiyonunda yer alan değişkenlerin belirlenmesi iktisadi açıdan oldukça önemlidir. Ekonomik büyümeyi etkileyen doğrudan ve dolaylı birçok faktör bulunmakla birlikte, ekonomik büyümenin 4 temel belirleyenin olduğunu söylemek mümkündür (Boldeanu ve Constantinescu, 2015: 330):

- İşgücü
- Sermaye Birikimi
- Doğal Kaynaklar
- Teknoloji

1.10.1. İşgücü

İşgücü ekonomik büyüme üzerinde farklı etkilere sahiptir. Ülkede belirli bir ücret seviyesinde çalışabilir işgücünün artması ile üretim artışı meydana gelmektedir. Üretimdeki artış ise ülkede ekonomik büyüme yol açmaktadır. Ülkede işgücü miktarının artması diğer üretim faktörlerinin artması ile doğru orantılıdır (Başıtekin, 2008).

1.10.2. Sermaye Birikimi

Sermaye bir ülkede fabrikalarda üretim esnasında kullanılan makine, emek ve araç gereçlerdir. Bu sermaye ile fabrikalarda üretim yapılmaktadır. Firmalar, üretim sürecini artırmak için stok birikimi yapmaktadırlar. Bu stok birikimi ile yatırımlarını genişletmektedirler (Özel, 2012). Sermaye birikimi, ekonomik büyümenin önemli bir unsuru olmakla birlikte, azalan getiriler nedeniyle sürekli olarak sermaye miktarı artırılarak ekonomik büyüme sürdürülemez (Barro ve Grilli, 1994: 279).

1.10.3. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar, bir ekonominin uzun dönemde iktisadi büyümesini belirleyen temel faktörlerden birisidir. Doğada bulunan ve insan gereksinimlerini karşılayacak bir şekilde kullanılabilen veya kullanıma hazır olan varlıkların bütünü doğal kaynaklar olarak ifade edilmektedir (Taban, 2008: 17). Sanayi Devrimi, doğal kaynaklara yönelik artan talebin eşlik ettiği bir ekonomik büyüme çağına yol açmıştır (Gonzalez-Val ve Pueyo, 2019: 150). Sanayi Devrimi ile birlikte artan üretim, üretim faktörlerinden biri olan doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Bu durum doğal kaynakların tükenebilirliği konusunu gündeme getirmektedir.

Doğal kaynakların, diğer iktisadi mallardan farkı üretilmeden doğada bulunmalarıdır. Bu nedenle yüksek kar potansiyelleri söz konusudur. Doğal kaynaklar hem kiralanarak veya mevcut halleriyle piyasada kullanılarak ekonomik kazanç oluşturabilirler hem de şekil, mülkiyet, zaman ve mekan faydası yaratarak ekonomiye yüksek katma değer kazandırabilirler. Bu nedenle başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ülkelerin refahında ve sürdürülebilir büyümenin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. (Çınar, 2015: 173).

1.10.4. Teknoloji

Tarih sürecine bakıldığında, teknolojik gelişme ve ekonominin aynı sürecin bileşenleri olduğu açıktır. Ekonomik faaliyet teknolojik yeniliği teşvik etmektedir. Bu da ekonomik büyümeyi yönlendirmektedir (Gómez-Mejía, 2017: 2000). Teknoloji, endüstriyel faktörlerde, üretim yöntemlerinde ve ürünlerde farklılıklar yaratmaktadır. Dolayısıyla üretim ve verimliliğin, karlılığın ve rekabet avantajının artmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yeni teknolojilerin üretim sürecine dahil edilmesi verimliliği artırarak daha fazla çıktı üretilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle teknoloji ekonomik büyüme açısından önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla teknolojik gelişme ekonomik genişlemeye paralel olarak ele alınmakta ve üretim artışı açısından teknolojilere yatırım önem arz etmektedir (Hasanova ve Nadjafova, 2019: 192).

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE İŞSİZLİK: TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Göç Kuramları

Göç kuramları bireylerin göç etme kararlarına bağlı olarak şekil almaktadır. Bunun altında yatan en önemli sebep yaşadıkları yerlerden göç ederken hangi şartlarda karar verdikleridir. Göç etme süresi, göç edilen yerin ekonomik, idari ve sosyal durumu, göç edenlerin etnik kimlikleri, göç edilen yerlerdeki akrabalık ilişkisi gibi nedenlere bağlı olarak göç teorileri (kuramları) ortaya atılmıştır (Özcan, 2017: 187).

Göç kuramlarını sistematik olarak ele alan ilk isim G. Ravenstein'dir. Ravenstein, William Farr'ın göçün herhangi bir kanuna dayanmadan gerçekleştiği düşüncesini eleştirmekte ve göç konusundaki çalışmalarında bu görüşün önemli bir etkisi olduğunu açıklamaktadır (Akyıldız, 2016: 133).

2.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Sanayi Devrimi ile birlikte göç hareketliliğinin oldukça yoğun olduğu bir dönemde Ravenstein'in göç kanunları ortaya çıkmıştır. Ravenstein 1885'de ve 1889'da yayımladığı "Göç Kanunları" (The Laws of Migration) başlıklı 2 makalesinde göç teorilerinin temelini atmıştır. Çalışmalarında 1871 ve 1881 yıllarında İngiltere'de yapılan nüfus sayımı istatistiklerinden faydalanmıştır (Akyıldız, 2016: 133).

Göç Kanunları isimli birinci makalesinde yer alan 7 göç kanununu aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür (Ravenstein,1885: 198-199; Çağlayan, 2006: 69-70):

1. Göç ve Mesafe: Göçmenlerin çoğu kısa mesafeli göçü uzun mesafeli yerlere göçe tercih etmektedirler. Sanayileşmenin etkisi ile göçün yönü kısa mesafeli alanlara yönelmiştir.

2. Göç ve Basamaklar: Göç ve mesafe ilişkisine bağlı olarak kırsal yerlerden ticaretin daha gelişmiş olduğu kentsel alanlara yapılan göçlerde kırsal alanlarda yaşayan insanlar gelişmiş şehirlere göç etmektedirler. Böylece göç nedeniyle kırsal alanlarda oluşan boşluklar, o kırsal bölgeye nispeten daha yakın olan yeni göçmenler tarafından doldurulmaktadır. Dolayısıyla göç, basamak basamak ülke geneline yayılmaktadır.

3. Yayılma ve Emme Süreci: Yayılma ve emme sürecinin tek ortak noktası ulaşılacak istenilen amaçtır. Belirli bir amaç için göç eden daha iyi bir yaşam amaçlayan insanlar göçün yayılma sürecine destek olmaktadır.

4. Göç Zincirleri: Göç edilen yerlerin de zamanla göç verdiğini, göç verilen yerlerin zamanla göç aldığını belirten Ravenstein göç akımının böylelikle zincirleme olarak yayıldığını belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle, göç başladığı andan itibaren zincirleme bir şekilde devam etmektedir. Her ana göç akımı, dengeleyici bir karşı akım üretmektedir.

5. Doğrudan Göç: İnsanların ticaret ve sanayileşmenin yüksek olduğu bölgelere yaptıkları göçler doğrudan göç olarak adlandırılmaktadır. Uzun mesafeler kat eden göçmenler genellikle büyük ticaret veya sanayi merkezlerinden birini tercih etmektedirler.

6. Kırsal Kent Yerleşimcileri Farkı: Kırsal kesimlerde yaşayanlar, kentte yaşayanlara göre daha çok göç etme eğilimindedirler.

7. Kadın Erkek Farkı: Kadınlar erkeklere göre daha çok göç etme eğilimindedirler. Yaşadıkları yerleri daha kolay bırakıp göç edebilmektedirler. Kadınlar evlilik birliği nedeniyle iç göçe daha yatkın iken, erkekler daha çok uzun mesafeli göçleri tercih etmektedirler.

Ravenstein 1889 yılında yayınladığı “Göç Kanunları” (The Laws of Migration) isimli ikinci makalesinde, nüfus ve iktisadi kanunların fizik kanunları gibi katı olmadığına ve insan davranışlarından dolayı sürekli olarak değiştiğine vurgu yapmaktadır (Ravenstein, 1889: 241).

2.1.2. Neo-Klasik Göç Kuramı

Göç etme kararlarını açıklamaya yönelik geleneksel yaklaşımların temelleri Neo-Klasik rasyonel iktisadi aktör modellerine dayanmaktadır. Bireyler, piyasa arbitrajı yoluyla ekonomik faydalarını maksimize eden mal ve hizmetleri seçtikleri gibi, kariyerlerini de gerçek ücretlere dayalı olarak seçmektedirler. Diğer bir ifadeyle, Neo-Klasik iktisat, uluslararası göçü bireylerin, uluslararası yer değiştirme aracılığıyla beklenen gelirlerini maksimize etmek için maliyet-fayda kararlarının basit bir toplamı olarak ele almaktadır (Massey vd., 1994: 701; Cornelius ve Rosenblum, 2005: 100).

Neo-Klasik teoriye göre, uluslararası göç, işgücü arz ve talebinde meydana gelen coğrafi farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Sermayeye göre daha fazla emeğe sahip ülkelerde daha düşük bir piyasa ücreti hâkim iken, sermayeye göre sınırlı emek faktörü olan ülkeler daha yüksek bir ücret düzeyine sahiptir. Emek ve sermaye farklılığından dolayı oluşan ücret farkı; düşük ücret düzeyinin hâkim olduğu ülkelerdeki işçilerin yüksek ücretli ülkeye göç etmesine neden olmaktadır. Emek akımı ücretlerin düşük olduğu ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Beşeri sermaye de dahil olmak üzere sermaye akımı ters yönde işlemektedir. Bu nedenle göç dengeye ulaşıncaya kadar hedef (göç alan) ülkede ücretlerin düşmesi yönünde bir baskı yaratırken göç veren ülkede ücretlerin yükselmesi yönünde bir baskı yaratmaktadır. Dengeye ise uluslararası ücret açığı ülkeler arasındaki göç maliyetine eşit olmaktadır ve net göç sona ermektedir. Teorik olarak bakıldığında uluslararası göç, söz konusu dengeye ulaşıncaya kadar ve beklenen ücret açığı kapanıncaya kadar devam etmelidir (Massey vd., 1994: 701; Massey vd., 1993: 433).

Neo-Klasik Göç Kuramı göçü mikro ve makro perspektif olmak üzere iki ayrı bakış açısıyla değerlendirmektedir. Neo-Klasik Makro Göç Kuramı, emek göçünün gelişimini ekonomik gelişme süreci içinde açıklamaktadır. Emek sermaye oranındaki farklılıklardan kaynaklanan ücret farklılıkları, işçileri düşük ücretli ülkelere yüksek

ücretli ülkelere göç etmeye teşvik ederek bireysel gelirleri en üst düzeye çıkarmayı hedeflemektedir. Neo-Klasik Mikro Göç Kuramı ise işgücü piyasalarına odaklanarak bireylerin hem göç edip etmeme kararına hem de alternatif yerleri düşünürken rasyonel maliyet-fayda hesaplamalarına odaklanmaktadır (European Commission, 2000: 3).

2.1.3. İtme Çekme Kuramı

Göç araştırmalarında en çok bilinen ekonomik göç modellerinden biri, göçün nedenlerini itme-çekme modeli çerçevesinde açıklayan Everett Lee'nin 1966 yılındaki "Bir Göç Teorisi" (A Theory of Migration) isimli makalesi ile ortaya atılmıştır. Bu model, göçmenleri göç edilecek yere çeken bir dizi olumlu (çekici) faktör ile yaşanan yerden göç etmeye iten olumsuz (itici) faktörden oluşmaktadır (European Commission, 2000: 3).

Lee çalışmasında göç hareketlerine neden olan itici ve çekici faktörlerden bahsetmiştir. Bireyler için göçün olumlu ve olumsuz sonuçları ile birlikte göç sürecinde karşılaşılan nedenleri de çalışmalarına katmıştır. Göç edilen yerlerdeki coğrafi, siyasi faktörler makro faktörleri; kişinin kendi düşünceleri ise mikro faktörleri oluşturmaktadır (Özcan, 2017: 192).

Göç etme kararında ve göç sürecinde etkili olabilecek faktörler dört farklı başlık altında özetlenebilir (Lee, 1966: 50):

- Göç edilen yere ilişkin faktörler
- Göç edenlerin yaşadığı yerlere ilişkin faktörler
- Araya giren engeller
- Bireysel faktörler

fırsatların coğrafi hareketliliğe önemli bir engel olduğu önermesini başarıyla test etmiştir (Wadycki, 1975: 121).

Asıl etkinin göç edilen yerlerde oluşan çekme etkisi olduğu, göç edilen yerlerdeki olanaklar ve bu olanakların miktarları bu kuramda ön plana çıkmıştır. Stouffer (1940), çekme faktörlerinin göç üzerindeki etkisine değinerek bu etki üzerindeki en önemli etkenin de mesafe olduğunu ileri sürmüştür (Çağlayan, 2006: 77).

2.1.5. Merkez Çevre Kuramı

Andre Gunder Frank, Immanuel Wallerstein ve Samir Amir tarafından geliştirilen Dünya Sistemleri Kuramı olarak da isimlendirilen kurama göre ülkeler merkez ve çevre olarak ikiye ayrılmaktadır. Merkez olarak nitelendirilen ülkelere bakıldığında ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda kapitalist ilişkileri benimsemiş ülkeler olduğu; çevre ülkelerin ise merkez ülkelere bağlanmış ülkeler olduğu görülmektedir. Merkez ülkeler teknolojik ve sosyal gelişimlere öncülük ederken çevre ülkeler de merkez ülkelere gerekli fırsatları sağlamaktadır. Merkez ülkeler çevre ülkeleri sömürerek kalkınmaktadır. Bu durum çevre ülkelerin kalkınmasını engellemektedir (Toksöz, 2006: 17).

Günümüzde, ekonominin küreselleşmesi ile birlikte ülkelerdeki bu durum tersine dönmüş olup sermayenin çevre ülkeler gibi işgücü ve girdi maliyetlerinin düşük olduğu ülkelere doğru kaydığı görülmektedir (Özcan: 2017: 200).

2.1.6. İkili İşgücü Piyasası Kuramı

Piore (1979) “İkili İşgücü Piyasası Hipotezi” (The Dual Labor-Market Hypothesis) ile göç hareketlerinin temel nedeninin ikiye bölünmüş işgücü piyasasının olduğunu ileri sürmektedir (Piore, 1979).

İkili İşgücü Piyasası Kuramı’nda sanayileşmiş ekonomilerde meslek yapılarının tabakalı ve aynı zamanda ikili bir ekonomik yapılanmanın olduğu kabul edilmektedir. Birincil işgücü piyasalarında sermaye yoğun, ikincil işgücü piyasalarında emek yoğun üretim söz konusudur. Sermaye yoğun işgücü piyasalarında hem nitelikli hem de

niteliksiz emeğin istihdam edildiği; emek yoğun işgücü piyasalarında ise sadece niteliksiz emeğin istihdam edildiği ikiye bölünmüş bir işgücü piyasası olduğu varsayılmaktadır. Bu bağlamda, emek talebi arzdan ziyade emeğin niteliğine göre belirlenmektedir (Piorre, 1979: Güney, Tuncer ve Kılıç, 2013: 45).

İkincil işgücü piyasalarında yer alan işler düşük çalışma koşullarının olduğu, düşük ücretli, istikrarsız istihdamın ve ilerleme şansının olmadığı işler iken, birincil işgücü piyasalarındaki işler nispi olarak daha yüksek maaş, daha iyi çalışma koşullarının ve ilerleme şansının olduğu meslekler olarak açıklanabilir (Dickens ve Lang, 1985: 792).

Özetle teoriye göre göç, sanayi toplumlarının yapısal özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Sanayi toplumlarında, ikincil piyasalardaki düşük ücretli işlerde çalıştırılacak işgücüne ihtiyaç bulunmaktadır. Bu sektördeki niteliksiz işlerde çalışacak yerli işçi bulamayan işverenler, bu işleri kabul etmeye razı olan göçmenlere yönelmektedir. Göçmenler açısından bu düşük statülü işlerdeki ücretler kendi ülkelerindeki ücretlerden daha yüksektir (Güllüpinar, 2012: 65).

2.1.7. Göç Sistemleri Kuramı

Göç Sistemleri Kuramı, hem ekonomik hem de politik temelli bir kuramdır. İki ya da daha fazla ülke arasındaki ilişki ve göç hareketleri arasındaki bağlantıya vurgu yapmaktadır. Bu teoriye göre, ülkeler arasındaki göçler söz konusu ülkeler arasında önceden var olan ilişkilere dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, kültürel ve sömürgeciliğe dayalı tarihsel ilişkiler göç hareketleri üzerinde etkili olmaktadır (İnce, 2019: 2599).

Göç teorilerinde genel olarak merkezin etrafında göçleri alan çekirdek bölgeler ve göç veren ülkeler yer almaktadır. Bu teori ülkelerin karşılıklı göç alıp vermesiyle bir göç zinciri oluşturduğundan söz etmektedir. Göç Sistemleri Kuramı çerçevesinde aşağıdaki varsayımlar ön plana çıkmaktadır (Massey vd, 1993: 454):

- Ülkelerin göç vermesinde, ülkeler arasındaki mesafenin yakınlığından ziyade ülkelerin siyasi ve ekonomik açıdan birbirlerine yakın olması,
- Her ülkenin birden fazla göç kuramlarını benimseyebileceği,

- Ülkelerde yaşanan ekonomik değişmelere, sosyal ve siyasal problemlere tepki olarak benimsemiş oldukları göç kuramlarını değiştirebilecekleri

2.1.8. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Göçmen ağları eski göçmenler ile yeni göçmenler arasındaki ilişkiler ile bu kişileri birbirine bağlayan kuramdır. Kuramın temelini göçmenler arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Göçmenlerin göç ettikleri yerlerdeki yeni insanlar, daha önceden göç edip gelmiş eski göçmenler, göçmen olmayan yani yerleşik insanlar ile aralarında kurdukları bağ ile göçmenler arasındaki ilişkiler oluşmaktadır. İnsanlar doğası gereği göç ederken daha önce göç etmiş insanlar ile iletişim kurmakta ve deneyimlerinden istifade etmektedirler (Akyıldız: 2016).

İlk göçler her zaman zordur. İlk defa göç eden insanlar göç ederken maliyetleri daha fazladır. Fakat ilk defa göç edecekler insanlar için orada daha önce göç etmiş akrabalarının bulunmuş olması göç süreçlerinin daha az maliyetli olmasını sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, ilk göç eden bireyler göç ettikleri ülkedeki işgücü piyasasına yönelik bilgi eksiklikleri nedeniyle daha yüksek maliyet ve risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. İlk bireyin göç etmesiyle, bu bireyin bağlantıları sayesinde akrabaları ve arkadaşları için göçün parasal ve psikolojik maliyetleri azalmaktadır. Bu teori, göçlerde yaşanan maliyetlerin azalması ile göç sürecinin riskinin azalmasını ve ilişkiler ağının önemini ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla söz konusu ilişkiler ağı uluslararası hareket olasılığını artırmaktadır. Bu bağlamda, ağ bağlantıları, insanların dış istihdama ulaşabilmek için kullanabileceği bir sosyal sermaye biçimi olarak değerlendirilmektedir (Massey vd., 1993; 448; Develi, 2017: 1347; Özcan, 2017: 200; Bauer, 1996; 19).

2.2. İşsizlik Teorileri

Çalışma arzusunda bulunan fakat iş bulamayan kişilerin sorunlarından yola çıkarak ortaya atılan işsizlik teorileri ile İktisatçılar uzun yıllar boyunca farklı yaklaşımlar ile işsizlik kavramını ele almışlardır. Bu başlık altında işsizlik teorileri incelenecektir.

2.2.1. Klasik Teori

Klasik İktisatçılar, piyasada hiçbir müdahale olmadan ekonominin esnek ücret ve fiyat mekanizması aracılığıyla kendiliğinden tam istihdam seviyelerine geleceği ve işsizlik sorununun olmayacağı görüşünü savunmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle Klasikler'e göre işsizlik iradidir.

Klasik ekonomistler, istihdam ve çıktı arasındaki ilişkinin yönünün emek girdisinden çıktıya olduğu görüşündedir. Klasik Büyüme Teorisi, çoğunlukla Cobb-Douglas üretim fonksiyonu ile temsil edilen toplam üretim fonksiyonu ile açıklanmaktadır. Çıktı düzeyini belirleyen emek, sermaye, doğal kaynak ve teknoloji gibi üretim girdileri arasındaki fiziki ilişkiyi göstermektedir. Klasik modelde durağan durum yaklaşımı işgücündeki büyüme oranının ve teknolojik gelişmenin çıktıdaki büyüme oranını belirlediğini varsaymaktadır (Obadan ve Odusola, 2000: 3).

Pigou (1933) ve Solow (1981) tarafından analiz edilen Klasik Teori, emek piyasasının emek arz ve talebinden oluştuğunu iddia etmektedir. Emek talebi, emeğin marjinal ürününün azalan kısmından elde edilen türetilmiş bir taleptir. Talep eğrisi, reel ücretin negatif bir fonksiyonudur. Çünkü ücretler artarsa, emek talebi miktarı azalır. Emek arzı, işçinin zamanının bir kısmını çalışarak ya da çalışmayarak (boş zaman) geçirip geçirmeme tercihinden türetilmektedir. Çalışılan saatlerin arzı, reel ücretin pozitif bir fonksiyonudur. Dengede, emek talebi ve arzı, denge reel ücret oranını ve tam istihdamı belirleyen bir takas noktasında kesişmektedir (Mouhammed, 2011: 100).

2.2.2. Neo-Klasik Teoriler

Neo-Klasik Teoriye göre, ekonomi tam istihdamdadır. Neo-Klasik Teori işsizliğin bireylerin kendi tercihleri ile ortaya çıktığını ve iradi işsizlik olduğunu ileri sürmektedir. Bu teori, işgücü piyasalarını bazı varsayımlar ile açıklamaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003: 461):

- Ekonomide tam bilgi olduğunu,
- Çalışanların birbirleri yerine tam ve mükemmel bir şekilde geçebildiğini,
- Ücretlerin tam ve esnek olduğunu,
- Toplam talep düzeyinin sabit olduğunu kabul etmektedirler.

Yukarıdaki varsayımlar dikkate alındığında emek arz ve talebinin kesiştiği noktada denge ücret seviyesi oluşmaktadır. Denge ücret seviyesinde çalışmak isteyenler iş bulabilmektedirler. Bu ücret seviyesi işsizliğin zorunlu bir durum olmadığını, kişilerin tercihi olarak ortaya çıktığını yani iradi işsizlik olduğunu açıklamaktadır (Özdemir, 2018).

Neo-Klasik İktisat, işsizliği emek arz ve talebini piyasada oluşan reel ücretlere dayandırarak açıklamaktadır. Emek piyasasında reel ücretler uygun düzeyde olduğu takdirde işsizlik problemi ortaya çıkmamaktadır. Eğer emek piyasasında işsizlik ortaya çıkıyor ise bu durumun nedeni yüksek reel ücretlerdir. Bu bağlamda, ekonomide gayri iradi işsizlik yoktur (Dişbudak, 2022: 64).

Serbest piyasa ekonomisinde ücretlerin düşmesine engel bir neden olmazsa ekonomi tam istihdam seviyesinde kalmaktadır. İşgücü fazlası olması durumunda ücretler aşağı doğru inerek işsizliği ortadan kaldırmaktadır (Ataman,1998).

2.2.3. Keynesyen Teoriler

1929 Büyük Buhran sonucunda Keynesyen teoriler ortaya çıkmıştır. Keynesyen Teori eksik istihdam üzerinde durmuştur (Ataman, 1998). Keynes (1936), işsizliği gayri iradi bir fenomen olarak değerlendirmektedir (Mouhammed, 2011: 104). Keynesyen emek piyasasında, fiyat ve ücretlerin aşağı doğru katı olması, gayri iradi işsizliğin olduğu bir makroekonomik denge oluşturmaktadır (Bradley, 2007: 167).

Keynes'e göre tam istihdam nadiren gerçekleşen bir olgudur. Keynes, tam istihdam kavramını, gayri iradi işsizliğin olmadığı durumu açıklamak için kullanmaktadır (Viner,1936: 150-151). Üretimin azalması ile birlikte çalışanların işsiz kalmaları ile eksik istihdam ortaya çıkmaktadır. Bu teoride, işsizliğin temel nedeninin toplam talep yetersizliği olduğu ileri sürülmektedir. İstihdam, toplam talep yetersizliğinden kaynaklanan döngüsel bir olgudur. Kapitalist sistemde işverenler, ekonomi ve kara ilişkin beklentiler olumlu olduğunda, işçi istihdam etmekte ve çıktı üretmek için yatırım yapmaktadırlar. Geleceğe dair beklentilerin reel ekonomide bir karşılığı varsa, dengeye ulaşıncaya kadar yatırımlar ve istihdam devam etmektedir. Söz konusu denge, toplam talep ve toplam arzın kesiştiği noktada sağlanmaktadır. Efektif talep

olarak da adlandırılan bu nokta tam istihdam dengesinden daha düşük olabilmektedir. Eğer ekonominin geleceğine dair olumsuz beklentiler söz konusu ise, işverenler hem daha az yatırım yapmakta hem de daha az işçi çalıştırmaktadırlar. Bu nedenle, denge konjonktürel (döngüsel) işsizliğin olduğu noktada sağlanmaktadır (Mouhammed, 2011:104).

Keynes (1936), istihdamdaki değişmelerin ekonomik büyümedeki değişmelerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Toplam talep ve düşük büyüme oranlarının işsizliği artırarak ekonomik büyümede değişmelere neden olacağını ileri sürmektedir. Bu teoriye göre, ekonomik büyümenin istihdam düzeyini belirleyeceği iddia edilmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyüme ve istihdam arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu ve nedensel ilişkinin yönünün ekonomik büyümeden istihdama doğru olduğu varsayılmaktadır (Meyer, 2017: 179).

Keynesyen modelde, mal piyasalarında talepteki düşüş, ücretlerde yeterince düşüş yaşanmadığı takdirde emek talebini de azaltmaktadır. Bu durum da gayri iradi işsizliğe yol açmaktadır. Yapışkan ücret varsayımı, emek talebinin emek arzına eşit olmamasını mümkün kılmaktadır. Bu durum gayri iradi işsizliğin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır (Gottschalk, 2002: 3-4).

Özetle, işsizliğin temel nedeni başta yatırım harcamaları olmak üzere toplam talep yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Ekonominin geleceğine ilişkin beklentiler olumlu değilse, kapitalistler daha az yatırım yapmakta ve daha az işçi çalıştırmaktadır. Dolayısıyla, döngüsel işsizliğin olduğu yerde denge sağlanmaktadır. Bu işsizlik, başta yatırım harcamaları olmak üzere toplam talebin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Mouhammed, 2011:104).

2.2.4. Yeni İşsizlik Teorileri

Keynesyen ve Neo-Klasik teoriler işsizlik sorununu açıklamada yetersiz kalmışlardır. 1970'li yıllarda Yeni İşsizlik Teorileri ile işsizliğin açıklanmasına yeni bir yorum getirilmiştir (Ünsal, 2017).

2.2.4.1. İş Arama Teorisi

İş Arama Teorisi, Neo-Klasik İktisadi görüşün devamı niteliğindedir ve emek piyasasındaki bilgi aksaklıklarına dayanmaktadır (Gündoğan, 2004: 205) Neo-Klasik iktisadın temel varsayımı serbest rekabet piyasasıdır. Serbest rekabet piyasasının varsayımlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Ataman, 1998):

- Piyasaya giriş çıkış serbesttir.
- Ürünler homojendir.
- Piyasadaki her bilgi açıktır, alıcılar ve satıcılar istedikleri bilgilere her an ulaşabilmektedir.

İş Arama Teorisi bireylerin istihdam süreçlerini gerçekleştirebilmek için kendi iradelerine bağlı bir süreçtir. Teorinin en önemli noktası iş arayan bireylerin psikolojik ve sosyal süreçleridir. İş arayanların ek gelirlerinin olması, aile bireylerinden gerekli desteği almaları, işsizlik ödenekleri ile iş arama süreçleri gelirlerine bağlı olarak uzamaktadır (Eser, 2012).

2.2.4.2. İçeridekiler - Dışarıdakiler Teorisi

Teoride içeridekiler firmada çalışmakta olan işçileri, dışarıdakiler ise piyasada iş arayan kişileri temsil etmektedir. Piyasada işsizlik olmasına rağmen yüksek ücretlerin mevcut olmasının temel nedeni içeridekilerdir. İçeridekilere ödenen ücretlerin piyasadaki ücretlerden farklı olması ilgili süreçte ücretlerin katı olduğu şeklinde yorumlanabilir. İşe alma ve eğitim maliyetleri nedeniyle dışarıdakileri içeridekiler yerine işe almak firma açısından oldukça maliyetlidir (Gündoğan, 2004: 205). Dolayısıyla içerideki işçiler ile dışarıdaki işçilerin birbirlerine yerine ikame edilmesi mümkün değildir. Çünkü yeni işçilerin işe alım ve eğitim süreçlerinden dolayı daha yüksek ücret seviyesinde çalışmayı talep etmeleri firmalar için işgücü maliyetlerini artırmaktadır (Yüksel, 2006).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI VE EKONOMETRİK UYGULAMA

3.1. Literatür Araştırması

Literatürde, göç-ekonomik büyüme ve işsizlik-ekonomik büyüme ilişkisini farklı yöntemler ve ülke/ülke grupları için araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu başlık altında çalışmada kullanılan yöntem esas alınarak sadece regresyon yöntemini kullanan çalışmalara yer verilecektir.

3.1.1. Göç ve Ekonomik Büyüme İle İlgili Çalışmalar:

Chen (2006), göç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgular, kaynak ülkede beyin göçünün ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

Cooray (2012), Güney Asya ülkelerinde 1980-2005 dönemini içeren verilerle göçmen dövizleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi ile ele almıştır. Elde edilen ampirik bulgular, göçün ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

İşcan ve Demirel (2021) 2000-2019 döneminde OECD ülkelerinde göçün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Panel ARDL yönteminden elde edilen bulgular uzun dönemde ekonomik büyüme ve göç arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir.

İslam (2007), Kanada'da 1961-2001 dönemini içeren verilerle göç, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Eşbütünleşme analizinin kullanıldığı çalışmada, göç ve işsizlik arasında herhangi bir ilişki tespit edilemezken, göçün ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

1980-2015 dönemini ele alan verilerle Ortega ve Peri (2009), 14 OECD ülkesinde göç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi dinamik panel veri analizi yöntemi ile incelemiştir. Elde edilen ampirik bulgular, göçün ekonomik büyümeyi etkilemediğini göstermiştir.

Panel VAR analizini kullanarak Boubtane, Dramane ve Cristopher (2013), 22 OECD ülkesinde 1987-2009 döneminde göç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Panel VAR yöntemi ile incelemiştir. Elde edilen ampirik bulgular, göçün ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğine dair kanıtlar sunmuştur.

Ürdün ekonomisi için 1980-2012 dönemini içeren verilerle Bashier ve Siam (2014), göç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi FMOLS yöntemi ile incelemiştir. Elde edilen bulgular, göçün ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

Sevinç, Bozkurt ve Künü (2016), 1962-2012 dönemini içeren verilerle ekonomik büyüme ve göç arasındaki ilişkiyi 18 ülke için panel veri analizi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular, 13 ülkede göç ve ekonomik büyüme arasında pozitif, 8 ülkede negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Boubtane, Dumont ve Rault (2016), 1986-2006 dönemini içeren verilerle 22 OECD ülkesinde göç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Göçmenlerin edindiği becerilerin kişi başına GSYH üzerinde olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, kalıcı göç akışlarının işçi başına GSYH üzerinde uzun dönemli bir faydası olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Kane ve Rutledge (2018), 1980-2015 döneminde 50 ABD eyaletinde göç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Elde edilen bulgular, göçün kişi başına GSYH ve kişi başına GSYH büyümesi üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

3.1.2. İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İle İlgili Çalışmalar

Hjazeen, Seraj ve Ozdeser (2021), 1991-2019 dönemine ilişkin verilerle Ürdün'de işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL yöntemi ile incelemişlerdir.

ARDL yönteminden elde edilen bulgular, işsizlikle ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur.

Mohseni ve Jouzaryan (2016), İran'da işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL yöntemini kullanarak araştırmışlardır. 1996-2012 döneminin incelendiği çalışmada, işsizlikle ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Zagler (2006), 1982-1999 döneminde İngiltere'de işsizlikle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmada, işsizlikle ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu bulgusuna erişmiştir.

Swane ve Vistrand (2006), İsveç'te işsizlikle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmada işsizlikle ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Ahmed ve Ambreen, 2014, 1973-2010 döneminde Pakistan'da işsizliğin belirleyicilerini araştırdığı çalışmalarında, işsizlik ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir.

Hussain, Siddiqi ve Iqbal, (2010), 1972-2006 döneminde Pakistan ekonomisinde işsizlikle ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Tenzin (2019), Butan'da makro düzeyde 1998-2016 döneminde işsizliğin belirleyicilerini araştırdığı çalışmasında, ARDL yöntemini kullanmıştır. Elde edilen ampirik bulgular, hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyümenin işsizlik oranının düşürülmesinde herhangi bir etkisinin olmadığını göstermiştir.

Karikari-Apau ve Abeti (2019), 1991-2018 döneminde Çin'de işsizlikle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL yöntemini kullanarak araştırmıştır. Elde edilen bulgular, işsizlikle ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu ortaya koymuştur.

Harris ve Silverstone (2001), işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, 7 OECD ülkesini ele almışlardır. Elde edilen ampirik bulgular, işsizlik ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur.

Anton Muscatelli ve Tirelli (2001), 1955-1990 döneminde işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi OECD ülkeleri için araştırmışlardır. Yapısal VAR modelinin kullanıldığı çalışmadan elde edilen bulgular, işsizlikle ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermiştir.

3. 2. Model ve Veri Seti

Çalışmada, uluslararası göç, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 23 Avrupa Birliği (AB)³ ülkesinde 2000-2019 dönemi için incelenmiştir. Çalışmada ekonomik büyüme, fiziki sermaye birikimi, işsizlik ve göçün bir fonksiyonu olarak tanımlanmıştır:

$$y=f(k,u,m) \quad (3.1)$$

bağımlı değişken y ekonomik büyümeyi; bağımsız değişkenler k , m ve u sırasıyla fiziki sermaye birikimini, uluslararası göçü ve işsizliği temsil etmektedir. (3.1) numaralı fonksiyon matematiksel olarak panel veri formatında

$$\ln y_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln k_{it} + \beta_2 \ln u_{it} + \beta_3 \ln m_{it} + v_i + u_{it} \quad (3.2)$$

şeklinde ifade edilir. i ülkeleri, t zaman periyodunu, v ülke spesifik etkileri, u rassal hata terimini temsil etmektedir. β_1 fiziki sermayede, β_2 işsizlikte, β_3 uluslararası göçte meydana gelen %1'lik bir değişimin ekonomik büyümede %'de kaçlık bir değişmeye yol açtığını gösteren eğim katsayılarıdır. Modelde kullanılan tüm değişkenler logaritmik formdadır.

---

³ Veri yetersizliği nedeniyle AB ülkelerinden Bulgaristan, Fransa, Malta ve Romanya analiz dışı bırakılmıştır.

Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin göstergeler ve veri kaynakları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Değişkenler ve Veri Tabanı

Değişkenler	Gösterge	Veri Tabanı
Ekonomik Büyüme (y)	Sabit fiyatlarla GSYH (2015 Amerikan Doları)	Dünya Bankası
Fiziki Sermaye Birikimi (k)	Sabit fiyatlarla Gayri Safi Sermaye Birikimi (2015 Amerikan Doları)	Dünya Bankası
İşsizlik (u)	İşsizlik Oranı (17-74 yaş)	EUROSTAT
Göç (m)	Uluslararası Göç (Toplam Yaş-Toplam Kadın ve Erkek)	EUROSTAT

3.3. Metodoloji ve Bulgular

Bu başlık altında çalışmada kullanılan ekonometrik yöntem ve analiz sonuçlarına yer verilecektir.

3.3.1. Birim Kök Testi

Engle Granger temelli panel eşbütünleşmenin uygulanabilmesi için modelde kullanılan tüm değişkenlerin 1. farkları alındığında durağan olması gerekmektedir. Benzer şekilde Panel ARDL modeliyle çalışılabilmesi için söz konusu değişkenlerin seviyelerinde ya da 1. farklarında durağan olması bir ön koşuldur. Bu nedenle değişkenlerin birim kök içerip içermediğinin (durağan olup olmadığının) tespit edilebilmesi için Im, Peseran ve Shin (IPS, 2003) tarafından geliştirilen birim kök testi kullanılmıştır. IPS testinin matematiksel notasyonu aşağıda gösterilmektedir.

$$\Delta y_{i,t} = \rho^* y_{i,t-1} + \sum_{L=1}^{\rho_i} \delta_L \Delta y_{i,t-L} + z_{i,t} \gamma + \varepsilon_{i,t} \quad (3.3)$$

Birim kök analizinde, “H₀: Seriler durağan değildir (birim kök içermektedir)” boş hipotezi, “H_A: Seriler durağandır (birim kök içermemektedir)” alternatif hipotezine karşı sınanmaktadır.

Tablo 2. IPS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Test İstatistiği (Seviye)	Test İstatistiği (1. Fark)
lny	2.607	-7.657***
lnk	1.674	-8.827***
lnu	-0.548	-4.154***
lnm	-0.888	-10.923***

Not: Analizler sabit terim içermektedir.

Gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriterine göre belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 2 alınmıştır.

*** %1 anlamlılık düzeyini simgelemektedir.

Tablo 2, IPS birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. Analiz sonuçlarına göre, serilerin seviyelerinde durağan olmadığı (birim kök içerdiği), 1. farkları alındığında durağan oldukları tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, serilerin 1. farkları alındığında “seriler durağandır” boş hipotezi (H_0) %1 anlamlılık düzeyinde reddedilerek “seriler durağandır” alternatif hipotezi (H_A) kabul edilmektedir.

3.3.2. Eşbütünleşme Testi

Değişkenlerin 1. farkları alındığında durağan olması (birim kök içermemesi) seriler arasında uzun dönemde karşılıklı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının araştırılmasına olanak tanımaktadır. Bu amaçla Engle-Granger (1987) panel eşbütünleşme testine dayanan Pedroni (1999, 2004) panel eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Bu test, serilerin düzeylerinde durağan olmadığını ve eşbütünleşme vektörünün yatay kesit birimleri arasında heterojen olduğunu varsaymaktadır. Diğer bir ifadeyle, Pedroni (1999) eşbütünleşme testi, paneli oluşturan bileşenler arasında önemli ölçüde heterojenliğe olanak tanımaktadır.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi sınavan Pedroni Eşbütünleşme Testi 7 farklı test istatistiğinden oluşmaktadır. Bu testlerden dört tanesi panel istatistiği (grup içi tahmincisi) üç tanesi grup istatistiği (gruplar arası tahmincisi) çalıştırmaktadır (Pedroni, 1999).

Bu testte “ H_0 : Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur” boş hipotezi, “ H_A : Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır” alternatif hipotezine karşı sınanmaktadır.

Tablo 3. Pedroni (1999,2004) Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Test	İstatistik
Panel-v	-1.086
Panel-rho	1.216
Panel-pp	-2.630***
Panel-ADF	-2.737***
Group-rho	2.738
Group-pp	-3.256***
Group-ADF	-4.135***

Not: Analizler sabit terim içermektedir.

Gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriterine göre belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 2 alınmıştır.

*** %1 anlamlılık düzeyini simgelemektedir.

Tablo 3’de Pedroni Eşbütünleşme Testi sonuçları gösterilmektedir. Tabloya göre, testlerden dört tanesinde “seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur” boş hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilerek alternatif hipotez kabul edilmektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemde eş bütünleşme ilişkisi bulunmaktadır.

3.3.3. Panel ARDL

Çalışmada işsizlik ve göçün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemek için Panel ARDL modelinden faydalanılmıştır. Öncelikle, tahminci olarak ortalama grup (MG) ve havuzlanmış ortalama grup (PMG) tahmincilerinden hangisinin kullanılacağını belirlemek için Hausman (1978) testi yapılmıştır. Bu testte PMG tahmincisinin daha etkin olduğunu kabul eden boş hipotez MG tahmincisinin daha etkin olduğunu kabul eden alternatif hipoteze karşı sınanmaktadır. Hausman testi sonuçları Tablo 4’de gösterilmektedir. Hausman testi sonucuna göre boş hipotez kabul edilerek kullanılacak etkin tahmincinin Peseran, Shin ve Smith (1999) tarafından geliştirilen PMG tahmincisi olduğuna karar verilmiştir. PMG tahmincisi, sabitlerin, kısa dönem katsayılarının ve hata varyanslarının gruplar arasında serbestçe farklılık göstermesine izin vermektedir. Fakat uzun dönem katsayılarının aynı olmasını kısıtlamaktadır. Göç ve işsizlik değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki kısa ve uzun dönem etkileri PMG tahmincisi kullanılarak incelenmiştir.

Tablo 4. PMG Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Uzun Dönem	Kısa Dönem
lnk	0.294***	0.201***
lnu	-0.077***	-0.051***
lnm	0.038***	-0.001
ect		-0.103***
Hausman Testi	1.003	

Not: Analizler sabit terim içermektedir.

Gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriterine göre belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 2 alınmıştır.

ect terimi hata düzeltme katsayısını simgelemektedir.

*** %1 anlamlılık düzeyini simgelemektedir.

Tablo 4, PMG tahmin sonuçlarını göstermektedir. Elde edilen ampirik bulgulara göre kısa dönemde, işsizlik oranındaki %1’lik bir artış ekonomik büyümeyi %0.05 azaltmaktadır. Göçteki %1’lik bir artış ekonomik büyümeyi %0.001 azaltmakla birlikte katsayı istatistiki olarak anlamsızdır. Sermaye birikimindeki %1’lik bir artış ise ekonomik büyümeyi % 0.2 artırmaktadır. Uzun dönemde, işsizlik oranındaki

%1'lik bir artış ekonomik büyümei yaklaşık % 0.08 azaltmaktadır. Göçteki %1'lik bir artış ekonomik büyümei yaklaşık %0.04, sermaye birikimindeki %1'lik bir artış ise ekonomik büyümei %0.29 artırmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı AB ülkelerinde uluslararası göç, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin 2000-2019 dönemi için Panel ARDL yöntemi ile analiz edilmesidir. Kurulan modelde, ekonomik büyüme bağımsız değişken olarak belirlenmiştir.

PMG tahmincisinin kullanıldığı çalışmada, ekonomik büyüme üzerinde göçün ve işsizliğin kısa dönem ve uzun dönem etkileri incelenmiştir. PMG tahmincisinden elde edilen bulgular, kısa dönemde, işsizlik oranındaki %1'lik bir artışın ekonomik büyümeyi % 0.05 azalttığını göstermiştir. Bu bulgu, işsizlikle ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu bulgusuna ulaşan Anton Muscatelli ve Tirelli, 2001; Zagler, 2006; Hussain, Siddiqi ve Iqbal, 2010; Mohseni ve Jouzaryan, 2016; Karikari-Apau ve Abeti, 2019; Hjazeen, Seraj ve Ozdeser, 2021 çalışmalarının bulgularıyla paralellik göstermektedir. Uluslararası göçün katsayısı istatistiki olarak anlamsız çıkmakla birlikte, uluslararası göçteki %1'lik bir artışın ekonomik büyümeyi % 0.001 azalttığı tespit edilmiştir. Sermaye birikimindeki %1'lik bir artış ise ekonomik büyümeyi % 0.2 artırmaktadır.

PMG tahmincisinden elde edilen bulgular, uzun dönemde, işsizlik oranındaki %1'lik bir artışın ekonomik büyümeyi yaklaşık % 0.08 azalttığını ortaya koymuştur. Bu bulgu Anton Muscatelli ve Tirelli, 2001; Zagler, 2006; Hussain, Siddiqi ve Iqbal 2010; Mohseni ve Jouzaryan, 2016; Karikari-Apau ve Abeti, 2019; Hjazeen, Seraj ve Ozdeser, 2021 çalışmalarının bulgularıyla uyumludur. Göçteki %1'lik bir artış ise ekonomik büyümeyi yaklaşık %0.04 artırmaktadır. Bu bulgu göç ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit eden Islam, 2007; Cooray, 2012; Boubtane, Dramane ve Cristopher, 2013; Bashier ve Siam, 2014; Boubtane, Dumont ve Rault, 2016; Kane ve Rutledge, 2018; İşcan ve Demirel, 2021 çalışmalarının bulgularıyla paralellik göstermektedir. Uzun dönemde, uluslararası göç ile ekonomik büyüme arasındaki pozitif yönlü ilişki kalifiye emek göçü ile açıklanabilir. Sermaye birikimindeki %1'lik bir artışın ise ekonomik büyümeyi %0.29 artırdığı tespit edilmiştir.

AB ülkelerinde ekonomik büyümeyi artırmaya yönelik politikalar hem kısa dönemde hem de uzun dönemde işsizliğin azaltılmasına ve sermaye birikiminin artırılmasına yönelik politika uygulamalarını da içermelidir. Uzun dönemli hedefler dikkate alındığında göçü destekleyen politikalara yer verilmesi de AB ülkelerinde ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde önemli bir politika aracı olarak tercih edilebilir.

Gelecekte, AB ülkelerinde uluslararası göç, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyecek olan araştırmacılara, COVID-19'un söz konusu ilişki üzerindeki etkilerini de analiz edebilecek zaman periyodunu analize dahil eden modeller kurmaları önerilebilir. Ayrıca bu çalışmadan farklı olarak uluslararası göç ve işsizliğe ilişkin demografik özellikleri ölçen değişkenlerin modele dahil edilerek farklı demografik özelliklerin söz konusu ilişki üzerindeki etkileri analiz edilebilir.

KAYNAKÇA

- Afşar, M. (2013). İktisada Giriş II içinde “ Makro İktisadı Temelleri” (Editörler: Berberoğlu, N. Ve Erdoğan, L.). Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2801: Ankara.
- Ahmed, R. C. and Ambreen, A. (2014) Economic Determinants of Unemployment in Pakistan: Cointegration Analysis, *International journal of business and social science* 5(3), 209- 221.
- Akan Y. ve Arslan İ. (2008) Göç ekonomisi (Türkiye üzerine bir uygulama). Bursa: Ekin.
- Akyıldız, İ. E. (2016) Göç Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Uludağ Journal of Economy and Society . B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2). 127-176.
- Angrist J. D. and Kugler, A. D. (2003). Protective or counter-productive? Labour market institutions and the effect of immigration on EU Natives. *The Economic Journal*, 113 (488): F302-F331. <https://www.jstor.org/stable/3590203>.
- Anton Muscatelli, V. and Tirelli, P. (2001) Unemployment and growth: some empirical evidence from structural time series models. *Applied Economics*, 33(8), 1083-1088. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00036840010003276>.
- Apergis, N. and Rezitis, A. (2003) An examination of Okun'slaw: Evidence from regionalareas in Greece. *Applied Economics*, 35(10): 1147-1151. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/0003684032000066787>.
- Axtell, R. L., Guerrero, O. A. and López, E. (2019) Frictional un employment on laborflow networks. *Journal of Economic Behavior&Organization*, 160: 184-201. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2019.02.028>.
- Atabay, M. (2012) Çingene sorunu ve 1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan Çanakkale'ye göçler. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ* 13: 59-72.
- Ataman, B. (1998) İşsizlik sorununa yeni yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 53.01, 59-72.
- Barro, R. and Grilli, V. (1994) In: Europe an Macroeconomics. London: Palgrave. *Economic Growth*. https://doi.org/10.1007/978-1-349-27904-3_14.

- Bashier A. and Siam A. J. (2014) Immigration and Economic Growth in Jordan: FMOLS Approach. *International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE)*, 1(9): 85-92.
- Başıtekin, D. (2008). Ekonomik büyümenin derin belirleyicileri: orta gelir düzeyindeki ülkeler örneği. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara.
- Bekiroğlu, C. (2010). Türkiye'de işsizlik sorununun çözümlenmesinde uygulanan ekonomi politikalarının analizi. Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Bilgili Y. (2014) Mikro İktisat. İkinci Sayfa Yayınları: İstanbul).
- Boldeanu, L. and Constantinescu, L. (2015) The main determinant affecting economic growth. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series V: Economic Sciences*, 8 (57): 329- 338.
- Boubtane, E., Dramane C. and Cristopher, R. (2013) Immigration, growth, and unemployment: Panel VAR evidence from OECD Countries, *Review of Labour Economics and Industrial Relations*, 27(4): 399-420.
- Boubtane, E., Dumont, J.-C., & Rault, C. (2016). Immigration and Economic Growth in the OECD Countries 1986-2006. *Etudes et Documents*, 1, pp. halshs-01252406.
- Bradley, M. E. (2007) Efficiency wages and classical wage theory, *Journal of the History of Economic Thought*, 29:2, 167-188, DOI: 10.1080/10427710701335901.
- Castles, S. and Miller, M. J. (1998). Migrants and Minorities in the Labour Force. In: *The Age of Migration*. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-26846-7_7
- Cerev, G. ve Yenihan, B. (2017) İşgücü piyasası temel kavramları doğrultusunda Elazığ ili işgücü piyasasının mevcut durumu ve analizi. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, IV(1): 77-90.
- Chen, H (2006) International migration and economic growth: a source country perspective. *Journal Population Economics*, 19: 725–748.

- Cooray, A. (2012) The impact of migrant remittances on economic growth: evidence from South Asia. *Review of International Economics*, 20(5): 985–998, DOI:10.1111/roie.12008.
- Cornelius, W. A. and Rosenblum, M. R. (2005). Immigration and politics. *Annu. Rev. Polit. Sci.*, 08: 99-119.
- Çağlayan, S. (2006) Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17 (2006): 67-91.
- Çelik, F. (2006) İç göçlerin itici ve çekici güçler yaklaşımı ile analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 27.
- Çınar, S. (2015). Doğal kaynaklar ve ekonomik büyüme ilişkisi: Gelişmekte olan ülkeler örneği. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*. XXXVII(II): 171-190.
- Çoban, O. (2009). Makro İktisat. Gazi Kitabevi: Ankara.
- Develi, E. S. (2017). 21. yüzyılda göç olgusu: uluslararası göç teorilerinin ekonomi politiği. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (Göç Özel Sayısı) 22: 1343-1353.
- Dickens, W. T. and Lang, K. (1985). A test of dual labor market theory. *The American Economic Review*, 75(4): 792-805.
- Diler, H. G. (2011) Kamu harcamaları-ekonomik büyüme: Türkiye ekonomisi üzerine bir uygulama. Doktora Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Afyon.
- Dişbudak, C. (2022). Türkiye’de işsizliğin belirleyenleri: Alternatif bir ampirik analiz. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 49: 59-82.
- Engin, C. ve Konuk, T. (2020) Türkiye ekonomisinde uluslararası göçün işsizlik ve ekonomik büyüme üzerine etkisi: ekonometrik bir analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1): 103-123.
- Engle, R. F. and Granger, C. W. J. (1987). Co-Integration and error correction: representation, estimation, and testing. *Econometrica* 55(2): 251-276.

- Eser, B. (2012) Ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisi: Türkiye uygulaması. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Esposito, P., Collignon, S., and Scicchitano, S. (2020) The effect of immigration on unemployment in Europe: Does the core-periphery dualism matter. *Economic Modelling*, 84: 249-258.
- Europa Immigration Policy*, (2022).
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/152/immigration-policy>.
- EUROSTAT, Data, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
- European Commission (2000). Push and pull factors of international migration a comparative report. ISBN: 92-828-9271-4. Katalog Numarası: KS-30-00-908-EN-C.
- Falco, C., Galeotti, M. and Olper, A. (2019) Climate change and migration: Is agriculture the main channel, *Global Environmental Change*, 59: 101995.
- Gonzalez-Val, R. and Pueyo, F. (2019) Natural resources, economic growth and geography. *Economic Modelling* 83: 150-159.
<https://doi.org/10.1016/j.econmod.2019.02.007>.
- Gómez-Mejía, A. (2017) The concept of technology in the history of economic thought. from the Classics to Schumpeter, evolutionism and today *Libre Empresa*, 28: 199-214.
- Gottschalk, J. (2002) Keynesian and Monetarist views on the german unemployment problem-theory and evidence. Kiel Institute of World Economics, Duestern brooker Weg 120, 24105 Kiel (Germany), Kiel Working Paper No. 1096,
<https://www.files.ethz.ch/isn/124243/kap1096.pdf>.
- Göçer, İ. (2015) Okun yasası: Türkiye üzerine bir uygulama. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 1(1): 1-12.
- Güllüpnar, F. (2012) Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 4: 53-85.

- Gündoğan, N. (2004). *Çalışma Ekonomisi içinde "İşsizlik" (2. Baskı)* (Editör: Naci Gündoğan & M. Kemal Biçerli). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1461.
- Gündoğmuş, B. ve Bayır, M. (2021) The effect of international migration on unemployment: An empirical analysis on the Europe an countries. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10(4): 2204 – 2217.
- Güney, T., Tuncer, G. ve Kılıç, R. (2013) Uluslararası göçün işgücü piyasasındaki ücret düzeyi üzerine etkileri: Bir literatür araştırması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 35: 41-54.
- Hanel, P. and Niosi, J. (1998). Technology and economic growth : A survey. <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/pub/88f0017m/88f0017m1998005-eng.pdf?st=SHxDFPc8>. Erişim Tarihi: 24.11.2022.
- Harris, R. and Silverstone, B. (2001) Testing for asymmetry in Okun's law: A cross-country comparison. *Economics Bulletin*, 5(2), 1-13. Retrieved from <http://www.economicsbulletin.com/2001/volume5/EB-01E00001A.pdf>.
- Hasanova, J. V. & Nadjafova, K. A. (2019) Economic impacts and historical factors of the technology development. *Advances in Economics, Business and Management Research* 105: 192-195.
- Hausman, J. (1978) Specification tests in econometrics. *Econometrica* 46(6): 1251-1271. <https://doi.org/10.2307/1913827>.
- Hjazeen, H., Seraj M. and Ozdeser, H. (2021) The nexus between the economic growth and unemployment in Jordan. *Future Business Journal* 7(1): 42. <https://doi.org/10.1186/s43093-021-00088-3>.
- Hofman, M., Jolivel, A., Huss, D. and Ambiaux, C. (2020) International migration: drivers, factors and megatrends. *International Center for Migration Policy Development (ICMPD) Policy Paper*.
- Hussain, T., Siddiqi, M. W. and Iqbal, A. (2010) A coherent relation ship between economic growth and unemployment: an empirical evidence from Pakistan, *International Journal of Human and Social Scienc*, 5: 5-13.

- ILOSTAT Database Description, Labour Force Statistics (LFS, STLFS, RURBAN), <https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/description-labour-force-statistics/>. Erişim Tarihi: 08.11.2022.
- Im, K. S., Pesaran, M. H. and Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 115.1: 53-74.
- Islam A. (2007) Immigration and Unemployment Relation ship: Evidence from Canada. *Australian Economic Papers*, 46, 52–66.
- İnce, C. (2019). Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 11 (18): 2579-2615. Doi: 10.26466/opus.546737.
- İşcan, İ. H., ve Demirel, T. (2021) Göçün gelişmiş ülkelerde büyüme ve istihdam piyasası üzerine etkileri: Bir Panel ARDL analizi. *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics* 35: 181-203.
- Kane, T. and Rutledge, Z. (2018) Immigration and economic performance across fifty U.S. States from 1980-2015. *Hoover Institution Economics Working Paper, Economics Working Paper 18112*.
- Kanyılmaz Polat, E. (2015). Yüksek öğrenim mezunlarında işsizliğin psikolojik sonuçları ve iş arama davranışlarına etkisi: Çanakkale ili örneği. Doktora Tezi. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Karikari-Apau, E. and Abeti, W. (2009) The impact of unemployment on economic growth in China. Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 96100, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/96100/>.
- Latif, E. (2015) The relationship between immigration and unemployment: Panel data evidence from Canada. *Economic Modelling*, 50, 162-167.
- Lee, E. (1966) A theory of migration. *Demography* 3(1): 47-57. <https://doi.org/10.2307/2060063>.
- Lordoğlu, K. ve Özkaplan, N. (2007) Çalışma İktisadı, Der Yayınları: İstanbul.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G. Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J. H. (1994). An Evaluation of International Migration Theory: The North American Case. *Population and Development Review*, 20(4): 699-751. <https://doi.org/10.2307/2137660>.

- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J. E. (1993) Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review* 19(3): 431-466.
- Meyer, E. (2000) Theories of international immigration policy-a comparative analysis. *The International Migration Review* 34.4: 1245-1282.
- Meyer, E. (2017) An analysis of the short and long-run effects of economic growth on employment in South Africa. *International Journal of Economics and Finance Studies* 9(1): 177-193.
- Mohseni, M. and Jouzaryan, F. (2016). Examining the effects of inflation and unemployment on economic growth in Iran (1996-2012). *Procedia Economics and Finance*, 36: 381-389. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(16\)30050-8](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)30050-8).
- Mouhammed, A. H. (2011) Important theories of unemployment and public policies. *Journal of Applied Business and Economics*, 12(5): 100-110. http://www.na-businesspress.com/JABE/MouhammedAH_Web12_5_.pdf.
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (1951). <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>.
- Newbold, K. B. (2019) Short-term relocation versus long-term migration: Implications for economic growth and human capital change. *Population Space and Place*, 25(4), e2211. <https://doi.org/10.1002/psp.2211>.
- Obadan, M. and Odusola, A. (2000) Productivity and unemployment in Nigeria, <https://ageconsearch.umn.edu/record/307335/>
- Okun, A. M. (1962). Potential GNP: Its measurement and significance. Reprinted as *Cowles Foundation Paper* 190.
- Ortega F. and Peri, G. (2009) The Causes and effects of international migration: evidence from OECD countries 1980-2005, *NBER Working Papers* 14833. <http://www.nber.org/papers/w14833>.
- Ortiz, J., Grimée, J. and Prichard, T. (2015) Analyzing the impact of immigration on unemployment in European Union Econometric Analysis. *Undergraduate Research Papers*. College of Liberal Arts - Ivan Allen College (IAC).

- Özcan, E. (2017) Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat* 2(4): 183-215.
- Özdemir, M. Ç. (2018) Seçme Yazılar-II içinde “İradi işsizlik” (Editör: Ekrem Erdoğan). Sakarya Yayıncılık, Yayın ve Dağıtım: Sakarya.
- Özel, H. A. (2012) Ekonomik büyümenin teorik temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2(1): 63-72.
- Özer, M. (2013). Makro İktisat içinde “İşsizlik ve Enflasyon” (Editörler: Şıklar, I. Ve Doğan, B.). Anadolu Üniversitesi Yayın No. 2824: Ankara. ISBN: 978-975-06-1489-7.
- Parenti, A. and Tealdi, C. (2019) Does the implementation of the schengen agreement boost cross-border commuting? evidence from Switzerland, IZA – *Institute of Labor Economics, Discussion Paper, IZA DP No. 12754*.<https://repec.iza.org/dp12754.pdf>.
- Pedroni, P. (1999) Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 61 (S1): 653-670.
- Pedroni, P. (2004). Panel cointegration: asymptotic and finite sample properties of pooled time series tests with an application to the PPP Hypothesis. *Econometric Theory* 20(3): 597-625.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. and Smith, R. P. (1999) Pooled mean group estimation of dynamic heterogeneous panels. *Journal of the American Statistical Association*, 94(446): 621-634. <https://www.jstor.org/stable/2670182>.
- Pigou, A. C. (1933) *The Theory of Unemployment*, London: Macmillan.
- Pischke, J. and Velling, J. (1997) Employment effects of immigration to Germany: An analysis based on local labor markets. *The Review of Economics and Statistics* 79(4): 594–604.
- Piore, M. J. (1979) *Birds of Passage: Migrant Labour in Industrial Societies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ravenstein, E. G. (1885) The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London* 48. 2: 167-235.

- Ravenstein, E. G. (1889) The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society* 52(2): 241-305. <https://doi.org/10.2307/2979333>.
- Sarı, S, Ay, A. ve Köksal, M. (2018) İşsizlik ve göç arasındaki ilişki: OECD ülkeleri uygulaması (2008-2018). *International Conference on Eurasian Economies Session B. Vol. 4*.
- Sevinç, H. Bozkurt, E. ve Künü, S. (2016) Ekonomik büyüme ve göç ilişkisi: Gelişmekte olan ülkelere dayalı bir analiz. *International Conference On Eurasian Economies*, <https://www.avekon.org/papers/1715.pdf>.
- Sırım, V. ve Demir, H. (2020) Göçün nedenleri ve sosyoekonomik etkileri: Tekirdağ İli odaklı bir inceleme. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 79-89.
- Škuflić, L. and Vučković, V. (2018) The Effect of Emigration on Unemployment Rates: The case of EU Emigrant Countries. *Economic Research* 31(1): 1826-1836.
- Solow, I. M. (1981) Wage bargaining and employment. *The American Economic Review* 71(5): 896-908.
- Soylu, Ö. B., Çakmak, I. ve Okur, F. (2018) Economic growth and unemployment issue: Panel data analysis in Eastern European Countries. *Journal of International Studies* 11(1): 93-107. doi:10.14254/2071-8330.2018/11-1/7.
- Korkmaz, S. and Abdullazade, M. (2020) The Causal Relationship between Unemployment and Inflation in G6 Countries. *Advances in Economics and Business* 8(5): 303 - 309. Doi: 10.13189/aeb.2020.080505.
- Korkmaz, A., & Mahiroğulları, A. (2007) İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları: Türkiye ve AB Ülkeleri . *Bursa: Ekin Kitabevi, (2. Baskı) 90-92*.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening opportunities: a theory relating mobility and distance. *American Sociological Review* 5.6: 845-867.
- Swane, A. and Vistrand, H. (2006) Jobless Growth in Sweden? A Descriptive Study, Being a Master's Thesis in International Economics and Business at Stockholm School of Economics, 39-42.

- Şerban, A. C., Aceleanu, M. I., Dospinescu, A. S, Țîrcă, D-M. and Novo-Corti, I. (2020) The impact of EU immigration on economic growth through the skill composition channel. *Technological and Economic Development of Economy* 26(2): 479-503. <https://doi.org/10.3846/tede.2020.11954>.
- Taban, S. (2008). İktisadi büyüme: Kavram ve modeller, Nobel Yayın Dağıtım, ISBN: 978-605-5426-09-5.
- Tamer, M. (2020) Göç, Göçün Nedenleri ve Uluslararası Göç Üzerine Kavramsal Bir Analiz. *Journal of Social and Humanities Sciences Research* 7(60): 2808-2818. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2070>
- Tenzin, U. (2019). The nexus among economic growth, inflation and unemployment in Bhutan. *South Asia Economic Journal*, Institute of Policy Studies of Sri Lanka, 20(1): 94-105.
- Telsaç, C. ve Yüksek Telsaç, Ö. (2022) Causes of Migration and Its Effects. Global Migration Phenomenon With Its Security, Economic, Social, Political and Cultural Dimensions. *2nd International Symposium*.
- Tiryaki, H. (2011) Teorik ve ampirik açıdan gelir dağılımı ve işsizlik ilişkisi: Türkiye Üzerine Bir Çalışma. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Toksöz, G. (2006) Uluslar Arası Emek Göçü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM) (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü* (Uluslararası Göç Hukuku), İkinci Baskı, (Editör: Bülent Çiçekli), ISSN: 2074-6709.
- Urbański, M. (2022) Comparing push and pull factors affecting migration. *Economies* 10(1): 21. <https://doi.org/10.3390/economies10010021>.
- Uğurlu, S. (2022) Kavramsal Çerçeve ve İşsizlik ve Enflasyon. (Efe Akademi Yayınları).
- Ünsal, E. M. (2013) Makro İktisat (Genişletilmiş 10. Baskı) (Ankara: İmaj Yayıncılık).
- Ünsal, E. M. (2017) Makro İktisat, Murat Yayınları: Ankara.
- Viner, J. (1936) Review: Mr. Keynes on the causes of unemployment. *The Quarterly Journal of Economics* 51(1): 147-167. <https://doi.org/10.2307/1882505>.

- Virén, M. (2001) The Okun curve is non-linear. *Economics Letters* 70(2): 253-257.
doi: [https://doi.org/10.1016/S0165-1765\(00\)00370-0](https://doi.org/10.1016/S0165-1765(00)00370-0)
- Yılmaz, A. (2014) Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Turkish Studies* 9/2: 1685-1704.
- Wadycki, W. J. (1975). Stouffer's model of migration: a comparison of interstate and metropolitan flows. *Demography* 12.1: 121-128.
- Wolla, S. A. (2016) Making Sense of Unemployment Data. *Page One Economics Newsletter*: 1-5.
- World Bank, World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- Zagler, M. (2006) Does economic growth exhibit a different impact on job creation and job destruction. *Scottish Journal of Political Economy* 53: 672-683.
- Zagler, M. (2003) The dynamics of economic growth and unemployment in major European countries: Analysis of Okun's Law. *Applied Econometrics and International Development* 3(3).
<http://www.usc.es/economet/reviews/aeid336.pdf>
- Zaleha, M. N., Norashidah, M. N. and Judhiana, A. G. (2007) The relationship between output and unemployment in Malaysia: Does Okun's Law exist. *International Journal of Economics and Management* 1(3), 337 – 344.
- Zanabazar, A, Kho, N. H. and Jigjiddorj, S. (2021) The push and pull factors affecting the migration of Mongolians to the Republic of South Korea. *SHS Web of Conferences*, 90, <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219001023>.